

Серия «Православное паломничество»
Сергей Путилов
Здесь молятся на языке Христа
Благо
Москва, 2005

Серија „Православно ходочасништво“
Сергеј Путилов
Овде се људи моле на Христовом језику
Благо
Москва, 2005.

Траговима апостола

„Конфликт цивилизација“, „Светски цихад“, „Нови крсташки рат“ – какве се све само етикете лепе на данашње сложене односе између хришћанства и ислама! Онима које су опхрвале мисли о „неизбежном“ глобалном конфликту саветујем да отпугују у Сирију како би се излечили од стреса. Муслимани овде једва чекају други долазак Исе (Исуса), а хришћани се из поштовања према Корану уместо вином причешћују соком од сувог грождја. А где ћете још видети да се мухамеданци и „људи књиге“, како називају хришћане, моле заједно и да се клањају моштима истих светаца? Толерантност нимало не смета Сиријцима да буду људи који врло ватрено верују, између осталог, да буду и православци.

Радосна Вест се у овим крајевима чула још за живота Спаситеља. „И отиде глас о Њему по свој Сирији,“ каже се у Јеванђељу (в. Мт. 4, 24). Кроз ове беживотне пустиње из Јерусалима су у северну престоницу Сирије – Антиохију, ишли апостоли Петар, Павле и Варнава. У планини Каламун живела је ученица апостола Павла, света Текла. Њена вера је била тако јака да је кад је узмолила Бога да начини пролаз у неприступачним планинама Он ради ње преполовио стену. Савремени хришћани у Господа нашег Исуса Христа верују исто толико јако као и мати Текла. Да није тако, тешко да би испод олтара цркве у Хомсу недавно била пронађена камена плоча излизана од времена. У њеној унутрашњој шупљини пронађен је... чудотворни Појас Богородице.

Данас, као и свуда у муслиманским земљама, овдашњи хришћани тешко живе. Али, захваљујући толерантној политици председника Башара Асада у земљи се одржава мир између различитих конфесија, без обзира на грчевите покушаје религиозних екстремиста, од којих сам неке имао прилике да сретнем на „путу апостола“ из Дамаска у Антиохију.

Глава 1

Град Библије и Корана

Дамаск је алфа и омега људске историје. Овде су по предању, после истеривања из Едема, своје обитавалиште саградили Адам и Ева. И овде ће, како верују муслимани, уочи Страшног суда, на земљу сићи Исус. Библијска земља, крхотина небеског врта...

„Шам, Шам!“ надвикујући се, возачи позивају путнике да уђу у аутобусе који су се постројили дуж бетонске ивице. „Карац“ (аутобуска станица) сиријског града Елепоа је превише громка реч за тор за „камиле“ на четири ноге под отвореним небом. Сељак, мршав као штап, с „палестинском“ марамом у прашњавом манилу, командује укрцавањем у минибус марке „паз“, издаје наређења женама и дечурлији која се деру. Његове речи тону у заглушујућој галами и кокодакању кокошака у кавезима. С виком и смехом деца једна другој додају живину, добро набијене завежљаје, пакете везане конопцем од најлона.

Шофер у годинама на брзину смешта све ово у аутобус како би ослободио више места за путнике. А народ је, види се, искусан. То је бедуин, црн као смола, у дугачкој белој одећи – галабији и чалми исте боје. Ту је и жена која изгледа као Циганка, а жене Курда звецкају новчићима, зашивеним на ивицама својих шарених марама. Неколико војника, скромни студент с књижицом и бројаницама у руци. Богатија публика купује карте и достојанствено упловљава у огроман климатизован аутобус „Мерцедес“ с насликаним разиграним црвеном мустангом.

Крхотина раја

„Шам“ – испоставља се да мешгани овако зову Дамаск. Неочекивано ми притрчава један од тамнопутих разбојника и блеснувши зубима упорно испалује: „Шам?!“ „Дамаскус,“ одговарам бојажљиво. Он ћутке хвата мој ранац и тискајући ме нељубазно прогурава руског госта у недра своје „гвоздене камиле“. Четири сата путовања по сувој пустињи, која је местимично украшена статуама покојног председника Хафеза Асада на ћелавим брдима и ето ме у бајци.

Порекло назива града који се простире у зеленој долини у подножју огромне мрачне стене, није прецизно утврђено. Постоји неколико верзија. Једна од њих гласи: Дамаск потиче од арамејског „демашк“, што значи „крв брата или невино проливена крв“. Испоставља се да се у једној од пећина планине Касјун, која се као облак надвила изнад безбрижног Шама одиграло прво убиство у историји. Тамо је, како казује књига Постања, покварени Каин убио свог рођеног брата Авела. Сад ми је јасно зашто су ме кад сам први пут угледао Касјун кроз прозор аутобуса обузели жмарци. Други назив града – „Шам“ има много мирољубивије порекло. То је име најстаријег Нојевог сина – Сима, које на семитским језицима звучи као „Шем“ или „Шам“. Уосталом, оба ова назива су се одомаћила.

Средњовековни арапски историчари, а за њима и грађани, сложено говоре да године Шама треба бројати од времена Адама и Еве. После изгнања из Едема они су се наводно настанили управо овде. Ако је то тачно, избор је веома добар. Плодна долина реке Бараде, наравно, није рајски врт, али такође вреди. У сваком случају, толико дрвећа које даје хладовину, цвећа и жбуња обликованог у виду фигура, као у Дамаску, нигде се више не може наћи на Истоку исушеном од сунца.

Петомиленијумска историја Шама је дугачка и збркана. Исто као и његове уске кривудае уличице у лавиринтима старог квартала Баб Тума. Овде од времена апостола живе хришћани. Пролазимо кроз капију камене цитаделе. Ураћамо у тамни тунел у целом свету познате пијаце Хамидија, покривене гвозденим кровом. Тек кад човек доспе иза камених зидина, које бране историјски центар Дамаска, схвата у чему је главна разлика између њега и свих осталих престоница древних цивилизација, истог оног Мемфиса, Троје, Тебе. Док су се оне већ одавно претвориле у гомиле беживотних рушевина, огромни Шам је настањен и данас. Људи вековима живе у истим кућама, само их надограђујући или поправљајући оно што падне. За трговце су црна гареж на зидовима продавнице и дебео слој прашине који покрива посуде, крчаге и наргиле у прљавој витрини – својеврстан „знак квалитета“, који показују клијенту. Зашто да је бришу? Све то има стотине година, овде су трговали још њихови дедови и прадедови... И кијали су, тресући брадом и чалмама, подижући с површине антикваријата облаке прашине.

Од Адама се атмосфера непрекидног одмора, фијесте, пренела и на савремене становнике. Све је у рукама Свевишњег, значи, нема човек разлога да се претрже од рада. Адам, као што је познато, у рају није радио. А Дамаск је, иако микроскопска, ипак крхотина раја. Овде је посао лак. Трговина није циљ сама по себи, већ средство за добијање задовољства услед општења с општроумним саговорником, могућност да се човек покаже и да види људе. Свуда је међу мирисима зачина, шафрана и мошуса разливена атмосфера лење добродушности. Сад је жарко подне – време кад замиру пословне и све друге активности. Само богомолници иду на молитву петка до капија џамије Омејада. Петак је за муслимане свет дан тако да су данас отворене само продавнице хришћана.

Без обзира на врућину од четрдесет степени, на уским уличицама старог града човек нема где да се окрене. Шта ли се овде дешава ноћу, кад живот заиста оживи у прохладном сумраку који се спушта? Укупан број становника сиријске престонице је премашио 2 милиона. Са спољашње стране цитаделе су обасјане светлима неонских витрина, као и ултрасавремени солитери, нема проблема с пренасељеношћу. Нови град расте у ширину, нове зграде гутају

километре зелене долине, пењу се на падине планине Касјун. А овде, у зидинама тврђаве, где у старинском рејону Баб Тоума компактно живе „људи књиге“ – хришћани и Јевреји, наравно, већ је потесно.

„Улица која се зове Права“

Такси? Не, хвала. Нисам луд, доста ми је и руских „дрмароша“, а сад још треба да плаћам овом бедуину у сандалама и галабаји. У канцеларији министарства туризма Сиријске Арапске Републике, које се налази у Улици 29. маја управо сам добио изванредну карту града. На њој све хришћанске светиње не да су само обележене, већ су и нацртане у боји. Сат и по лутања по паучини кривудавих уличица из којих ми се чини, више никад нећу извући. Ево и познате „улице која се зове Права“.

Управо овамо је, по „Дјелима апостола“ Христос довео ослепелог фарисеја Савла како би му повратио вид и обратио злобног прогонитеља хришћана у великог „апостола незнабожаца“ Павла. „Права“ улица стварно и јесте таква. Узгред речено, то је велика реткост за стари Дамаск с његовим многобројним кривудавим уличицама. Дугачки низови клупа с шареним теписима, берберница, пекаре и џамије с минаретима налазе се у непосредној близини православног храма. Поред античког свода, у чијој сенци сам се сакрио од врелих сунчевих зрака, жустро промичу аутомобили, тандрчу мотоцикли, прошао је и клемпави магарац с огромном врећом на леђима лупкајући копитима. За њим и ја крећем на пут. На кривини се растајемо.

Баб Тума је права „улица цркава“. Идући њом од велелепног грчког Храма Пресвете Богородице, као да путујеш у историју безбројних подела и унија, којих, нажалост, у историји сиријског хришћанства има у изобилју. Сува земља Сирије је у овом погледу дала обилну летину. Ево, на пример, јаковитског храма светог великомученика Георгија Победоносца. Огромна црква од белог камена с извајаним приказом свеца уоквирена је арапским везом изнад улаза. У огромној сали, осветљеној светлошћу кристалних лустера тиска се народ. Доспео сам на кршћење детета. Рођаци седе на клупицама. Срећна мамица узима дете из руку свештеника. Дечак је обучен у широку кошуљу од белог атласа са златним крстићем на црвеној траци преко ње. Девојка с послужавником обилази све присутне нудећи слаткише. Добијам велику чоколадну бомбону. „Шукран!“ (хвала). Христос ме строго гледа с висине огромне куполе. Данас је петак, постан дан... Да ли путници могу? Господ држи руку у гесту благослова. Изговарам у себи молитву, са задовољством једем јаковитски слаткиш и прекрстивши се руски (а не од левог рамена ка десном, као они) излазим напоље.

Само мало даље плива у цвећу бели храм Ордена лазарита с удобним двориштем и фонтаном. Жена-католкиња у црној хаљини и с марамом ставила је руку на старинску ковану ограду цркве и затворила је очи. Моли се.

Помало издвојено стоји богата јерменска црква светог Месроба. Јерменска заједница се издваја по богатству међу муслиманима, па чак и међу хришћанима. Кад су Арапи-номади покорили Сирију, нису имали никакво искуство у управљању државом. Морали су да узму у службу стари византијски бирократски апарат. Овакво стање се задржало и до дана данашњег. „Беле крагне“ у данашњој Сирији су углавном хришћани. Деца „неверних“ стичу квалитетније европско образовање, умеју добро да се снају у животу. Ниво живота и елементарне чистоће у овим кварталима је виши него у земљи у просеку, што често служи као предмет зависти и неправедних оптужби.

Право насред дворишта је споменик: прекинута дуга која подсећа на куполу храма од сивог гранита. Два њена дела симболизују трагедију јерменског народа. Почетком XX века турске власти су убиле преко милион Јермена. Древна нација је подељена на два дела између Кавказа и Турске. Јермени су спасавајући своје животе, бежали у Сирију, углавном у Алепо и

Дамаск. Тако се у земљи појавила заједница хришћана друга по броју припадника, после грчког Антиохијског Патријархата. Испод настрешнице седи камени свети Месроб, просветитељ Јермена. На коленима држи свитак, украшен шарама јерменских слова која је сам смислио.

Улица Баб Тума иде у чудним цик-цаковима које стварају искрзани иступи камених кућа. На једном од таквих иступа упадам у „застој“. Стари фолксваген „буба“ и тешко натоварена кола с поврћем заглавили су се између зидова и не могу да се мимоиђу без обзира на продорне урлике мазге и срцепарајуће завијање сирене. Запањујуће, али изгледа да возача кола и гонича мазге ова ситуација више забавља него што их нервира. Уопште, Сиријци су народ који се радује животу. Кад те седам хиљада година заредом бије коме год падне на памет – Хети, Асирци, Египћани, Арапи, Турци и Французи, почињеш према томе да се односиш као према шали, чак и ако је неслана.

Посебно су хришћани морали да трпе тешкоће и оскудицу у овом благословеном крају. Сад се иза чврсто затворених изрезбарених гриља и камених зидова кућа крију само од подневног сунца и нескромних погледа. А често је било много горе. Једном, у већ „просвећеном“ XIX веку, муслимански фанатици су у један мах поклати 10.000 становника ових квартала. Али они који исповедају Христа, а то је скоро сваки десети житељ Сирије, добро се сећају јеванђељске истине о томе да кроз „многе невоље треба да уђемо у Царство Небеско“ (в. Дап. 14, 22).

Данашња атмосфера у Сирији погодује немуслиманским заједницама. Под суровом управом династије Асада ова земља је постепено почела да се претвара у световну државу. Уместо Мухамедовог учења партија БААС је створила своју „религију“ – „панарабизам“. Огромни портрети председника који се стидљиво осмехује, његовог покојног старијег брата – специјалца који је био у десантним јединицама, у маскирној униформи и с црним наочарима и Асада-старијег, окачене су свуда где год је то могуће. Премда ислам, вера огромне већине Сиријаца прожима све поре друштва, она је формално одвојена од државе. Тако да хришћани први пут за последњих 1300 година уживају религиозну слободу. Међутим, нико не зна колико дуго ће то трајати.

Ради се о томе што је млади руководилац земље Башар Асад, представник религиозне мањине – алавита, којих у Сирији, као и хришћана има мање од десет одсто становништва. Успева да задржи власт захваљујући томе што се ослања на разгранату мрежу тајне полиције – „мухабарак“ и снажну војску. Сва ова моћ се 1982. године обрушила на главе побуњеника „Браће муслимана“, који су се утаборили у древној Хами. Приликом освајања града уз примену тенкова и артиљерије тада је погинуло 20.000 мирних житеља. Сиријци ово нису заборавили. У пролеће 2004. године терористи су угледни дипломатски квартал Дамаска претворили у кланицу. Нажалост, у земљи се све више шире идеје исламског фундаментализма.

Овоме много помаже ирачко „загревање“. Рат у суседној држави многи Сиријци су све више склони да посматрају не као рат Ирачана против Америке, већ као конфликт између ислама и хришћанства. На пример, прво питање које су ми поставили сиријски студенти-муслимани, било је: „Како се односите према рату у Ираку?“ И тек након предавања које је трајало пет минута о томе да је Русија за мирно регулисање конфликта и да смо ми уопште, историјски гледано, пријатељи Арапа, разговор је почео да тече нормално. Истина, завршио се, на њихову упорну молбу, у џамији и неочекиваним предлогом... да примим ислам.

„Скупљајте!“

Следбеника Исуса Христа у Дамаску по различитим оценама, има од 30 до 50 хиљада – кап у милионском мухамеданском мору. Истовремено, понижавајући статус зимија – покороног становништва, које је дуго плаћало данак за право да живи на овом свету, имао је и обрнуту

страну. Муслиманска тлачења су била добар лек који је исцељивао дубоке ране које су нанели расколи и борба против њих. У Сирији човек као нигде другде осећа да смо сви ми једне вере, иако су хришћани подељени догмама на различите струје. Вероватно се управо због тога овде 1982. године десио чудесан догађај. У кући младе девојке по имену Мирна одједном је почела да мироточи икона Богородице Казанска, која је донета из Русије. Затим је уследило мноштво исцелења: парализовани, људи који су боловали од полиомиелитиса и слепи људи су оздрављивали само дотакавши чудотворну икону. Међу исцељенима нису били само хришћани, већ је било и много муслимана. Следбеници Мухамеда уопште веома поштују Маријам, Мајку „пророка“ Исе (Исуса). У једном од откровења Мирни Богородица је рекла: „Христова Црква је једна, зато што је Он један. Онај ко је дели јесте грешник, у њему нема љубави. Скупљајте!“

Улица се потпуно сужава. Скретање у десно. Тесан пролаз је заграђен зидовима средњовековних кућа. Фасаде су претворене у огласну таблу. Листићи с чудним фотографијама људи, с потписима на арапском и с нацртаним крстом. Неки имају црн оквир. То није трагање за злочинцима. Просто овде је обичај да се рођаци и познаници тако обавештавају о важним породичним догађајима: о крштењима, свадбама, сахранама. А иза решетке од кованог гвожђа је познати „дом светог Ананије“. Испод савремене зграде у сумрачном подруму куће скривена је једна од првих катакомбних цркава. Тесна собица с два низа дрвених клупа. Кречњачки блокови, које је појело време, пропуштају влагу с полукружног свода. Након што те је Дамаск попржрио на сунцу, пријатно је уронити у влажан и прохладан ваздух подземља. Ковани квадратни фењер из мрака обасјава бледа лица посетилаца. Изузев савремене иконе, која приказује обраћење апостола Павла, и вазе с цвећем на ниском сточићу све је као тад... пре две хиљаде година. Управо овде се десио један од највећих преокрета у историји човечанства.

Ево шта се о овим догађајима који завређују сећање каже у „Дјелима апостола“ (глава 9). „Дишући претњама и убиством на ученике Господа“, кренуо је у Дамаск фарисеј Савле. Побеснели прогонитељ хришћана се није задовољио обрачунима у Јерусалиму, већ је измолио од синедриона дозволу да иде у Дамаск. Неочекивано га је на прилазу града обасјала светлост с неба. Фарисеј је пао на земљу и зачуо је глас: „Савле! Савле! Зашто ме гониш? Тешко ти је против бодила праћати се.“ Сапутници прогонитеља који је ослепео после речи Господа довели су га управо у ову кућу, у којој су се тајно окупљали хришћани. Савле није узимао храну и није гасио жеђ, три дана је чекао шта ће даље бити. А четвртог дана је код њега, по заповести Божијој, дошао Христов следбеник по имену Ананија. Управо он је исцелио Савла положивши руке на њега и дао му је име Павле. Кроз „апостола незнабожаца“ Исус је даровао спасење не само Јудејцима, већ и свим народима, укључујући и нас – Русе.

После изласка из подземне цркве очи не могу одмах да се привикну на јарко арапско сунце. Пустим уличицама идем према капији Баб Кисан. Гомилица пубертетлија уз помоћ спрејева с фарбом арапским „графитима“ марљиво покрива зид средњовековне зграде. Кад су ме запазили збрисали су великом брзином. Једино за нас боравак овде значи исто што и посета музеју. А они овде живе. Капија тврђаве Баб Кисан направљена је од огромних кречњачких блокова. Ово место је постало знаменито кад је из ове пушкарнице у корпи спуштен апостол Павле. Након што је уместо да прогања хришћане Савле на ужас Јудејаца неочекивано сам почео да проповеда Исусово учење они су се договорили да га убију. Римски војници су даноноћно чували излазе из града. Осим једног. Вероватно су мислили да кроз тако уску пушкарницу нико неће моћи да се провуче. И погрешили су у пророчунима. Једне тамне ноћи пријатељи су тајно довели апостола Павла на овај бедем и ставивши га у велику плетену корпу конопцима су га спустили доле. Апостол је био спасен и могао је да започне проповед међу незнабошцима коју му је Бог поверио. Сад је капија преграђена, на њој се појавила црквица – латински храм у част апостола.

У очекивању другог доласка

Кад човек прекорачи ниску препреку на капији, која одваја џамију Омајада од спољашњег света бука многољудне пијаци Хамидија и светска таштина остају напољу заједно с обућом. Огромно здање, које представља чудан хибрид џамије и православног храма је несумњиво главна знаменитост Дамаска. Овде се чува глава Јована Крститеља, посечена по наредби цара Ирода. Ово место је подједнако свето, како за муслимане, тако и за хришћане, само што мухамеданци пророка поштују под именом Јахја. Десет хиљада мајстора је десет година оваплоћивало у камену наредбу калифа Валида бен Абд-ел-Малика „да саграде џамију какве није било и неће бити“. Она је требало да симболизује моћ царства Омајада, која се простирала од Инда до Пиринеја. Мора се рећи да је замисао успешно остварена.

Моћни слепи зидови одвајају џамију од бучног града. Унутрашње двориште је калдрмисано квадратним каменим плочама, које су исполиране до сјаја као огледало и имају облик правоугаоника димензија као три фудбалска игралишта. Само шум дугачких мантила правоверних, гугутање голубова и дечји смех ремете свети мир древног трга. Прво сам се збунио. Овде нико не зна где је гробница Јована Крститеља. Срећа што ми је Француз рекао. Дугокоси момак у одрпаним фармеркама седи на каменом поду и дубокомислено гута конзерву „кока-коле“. Седам поред њега.

„Дон Баптист?“ каже подсмешљиво. „Требало је још да га питаш где је овде крстионица. Муслије га зову Јахја. Иди тамо на ону капију испод мозаика.“ Узгред речено, испоставило се да се није шалио што се тиче крстионице. У источном делу бившег храма светог Јована Крститеља још увек се налази мермерна крстионица са жртвеником. Истина, овде већ 1300 није било крштења.

Из дворишта у салу води 22 врата. Прилазим централној капији. Фасаду бивше цркве украшава огроман мозаички пано са сликом набујале реке, дрвећа, града. Златни емајл игра на сунцу. У складу с Кораном, људи се не приказују. Без обзира на то, у средњем веку побожна муслиманска рука је једно од светских чуда премазала кречом. Научници су тек 1924. године после француске окупације Сирије очистили ремек-дело и мозаик је поново заблистао у првобитној лепоти након више векова.

Унутрашњи распоред сале за мољење понавља византијску базилику. Два реда стубова с коринтским капителима деле салу на три уздужна нефа. Идем бос по топлој тканини тепиха. Сад се овде чује само шапат мухамеданских молитава. А првих седамдесет година након освајања Дамаска чула се литургија. Муслимани и хришћани су се молили заједно заузевши различите крајеве базилике. Тек 705. године калиф Валид је наредио да се православни храм претвори у џамију. Грандиозно здање Омајада је за мухамеданце постало трећа по значају џамија у свету, а „каурима“ („невернима“) је речено да се моле на неком другом месту.

Простор за молитву је огроман. Сводови су усмерени ка куполи. Префињени коси сводови се ослањају на низове моћних коринтских стубова. У центру је мали мермерни маузолеј са зеленом куполом и стакленим прозорима исте боје. То је гробница Јована Крститеља који је приморао муслимане да се према њему односе с дубоким поштовањем након једног догађаја. За време чишћења простора за темеље 708. године случајно је откривена подземна гробница. Испоставило се да се по локалном предању у њој чува глава светог Јована Крститеља. Калиф Валид је одлучио да се одмах избави од хришћанске светиње. Међутим, чим су његове руке дотакле лобању, калиф се скаменио – није могао ни да се помери. Видевши у томе знак одозго владар је заповедио да се за реликвију направи специјални саркофаг и да се остави у новој џамији. Тако се код мухамеданаца родило нешто попут култа светог Јована. У близини гробнице на теписима увек седи мноштво „правоверних“. Мичући уснама они окрећу бројанице и листају

Коран. Усрдна побожност, премда је празна. Како сам сазнао, ови људи не знају ништа о главном догађају у животу пророка Јахја – крштењу Спаситеља.

Спољашњи зид џамије подупире небески хоризонт врховима три минарета. Један од њих, који личи на оловку од осамдесет метара окренуту ошприцом на горе саграђен је у част „Иса бен Мариам“ – „Исуса, Сина Марије“. Подигнут је 1347. године. По локалном веровању уочи Страшног суда Иса ће сићи до белог минарета ставивши руке на крила два анђела. Имам чак сваког дана простире нови тепих на месту на које треба да крочи Његова нога. У Суни постоји опис спољашег изгледа Исе: „Чим Га видите, одмах ћете Га препознати. Он је средњег раста. Има бело и добро лице. Носиће белу одећу. Његова коса ће изгледати као да је мокра, чак и ако је се вода није дотакла.“ Ислам и хришћанство су се у Сирији веома тесно испреплели.

После свог чудесног прозрења бивши фарисеј Савле, који је од тада постао „апостол незнабожаца“ Павле, иде путем на север. Циљ његовог путовања је Тарс, одакле је родом. Сад је то један од највећих туристичких центара на медитеранској обали Турске. Али, свети Павле се није дуго задржао у завичају. Врло брзо ће га јеванђељско служење позвати у Антиохију. Она је у то време још увек била престоница римске провинције Сирије. Овде ће он заједно с апостолом Варнавом основати Цркву. Под именом Антиохијског Патријархата славни центар сиријског Православља постоји и данас. Али до њега има још добрих петсто километара.

Глава 2

Овде се људи моле и поју на језику Христа

*Ако имате вјере колико зрно горушично,
рећи ћете гори овој: пређи одавде тамо,
и пређи ће.*

Јеванђеље по Матеју 17, 20

Минибус с цитатима из Корана исписаним са стране жустро јури на север преко равнице обасјане сунцем. Скретање на сеоски пут. Унаоколо се простире беживотна Сиријска пустиња с незаобилазним статуама покојног председника Хафеза Асада на врховима. Испред се бели кречњачки ланац Каламуна. У његовим кланцима се сакрио манастир прве хришћанске мученице – свете Текле. Слојевите стене које личе на лиснато тесто су већ на дохват руке. Асфалтирани пут се пење све више. Мотор минибуса „лаз“ напрегнуто брекће, радећи из све снаге. Село Мааљуља налази се на километар и по надморске висине. У салон кроз отвор на плафону допире ужарени ваздух. Он доноси само илузију свежине, више пали лице и грло. Добро је што сам се сетио да пред полазак купим литарску флашу локалне воде. Још мало и она би проврела. Иако су јуче на телевизији рекли да ће у пустињи у току дана наводно бити „само“ око 45 степени Целзијуса. Август. Али ево, чини ми се да је фатаморгана већ почела: насред пејзажа као на Марсу протежу се виногради, зелене се сеоска поља. Ипак, то није оптичка варка. С планина у долину тече речица. Она даје живот дивној оазис с мајушним селом и обитељи мати „Такле“ на крају.

„Стопостотни Словен“

Аутобус је последњи пут фркнуо, ударио је предњим точковима у бетонску ивицу. С асфалтног паркинга, где се усидрила наша камила на четири точка, необично насеље се види као на длану. Потресан приказ је сасвим достојан кичице уметника-модернисте. Коцке двоспратних и троспратних кућица – „набијача од блата“ – као пирамида се групишу на планинском обронку.

Балкончићи обавијени виновом лозом, црно удубљење прозора, сводови, мердевине да би се ишло у госте код комшија одоздо и одозго. Ради се о томе што равни кровови доњих кућа служе као пријатна дворишта становницама изнад њих. Горњи спратови, са своје стране, акробатски држе на раменима следећи ниво станова. И тако даље, до самог врха. Пирамиду венчава бела полулопта „опсерваторијума“ с великим крстом, који као што је обичај на Истоку, гледа на све стране света. Низови прозора пушкарница, складан мали звоник. То је древни манастир свете Текле. Поред, као подсетник за хришћане, ко је овде ипак газда, убодена је плетаћа игра минарета. На срећу, трвења на религиозној основи су овде велика реткост. Становници Мааљуље се одликују верском толерантношћу, да не кажемо нешто више. Нешто касније ће бити речи о овој особености. Испоставља се да је овај аутобус последњи. „Ако хоћеш данас да се вратиш у Дамаск, а не да спаваш негде у пећини, пожури,“ добацио ми је на крају млади Румун-спелеолог и сагињући се под тежином огромног ранца пожурио је да стигне своје друштво. „Зар су им мало Карпати?“ синило ми је у глави. Али, нисам био у праву. Тако древних пећина као у Мааљули нема више нигде на свету. Прво су у њима живели древни кромањонци. Касније су се ту настанили дошљаци – Арамејци. Свидело им се место и номади су одлучили да се не враћају у своју рођену Месопотамију. Место је заиста прелепо. Планинска речица, струје прозрочне воде, дрвеће баца дугачку добру хладовину, цвеће мирише. Осим тога, у случају опасности човек увек може да се попне у планину и да преседи док не оду освајачи који су у овим крајевима многобројни. Чија све војска туда није пролазила: Хети, Асирци, македонска фаланга.

За време Римљана, после свете Текле, ова места су се свидела хришћанским отшелницима. Уска пукотина у стени, кроз коју једва може да прође одрастао човек. Плитко удубљење, које је погодно само за стајање, али је бескорисно да се човек сакрије у њега од летње жеге, продорног ветра или кише. Управо то су били „апартмани“ древних аскета. Чиме се може измерити величина духовног подвига ових светих људи који су добровољно трпели незамисливу оскудицу? Сећам се да је управо Сирија монаштву дала такву врсту аскезе као што је столпништво. Симеон Стилит (Столпник) је, на пример, стајао на врху стуба од дванаест метара читавих четрдесет година! У наше дане безбројне пукотине и пећине Каламуна постале су објекат „ходочасништва“ спелеолога и археолога из свих земаља света. Полет мојих мисли био је прекинут на врло нетактичан начин.

„Ахлабон!“ лупио ме је по рамену бркати јаничар. Тргавши се од изненађења повукао сам се корак уназад и за сваки случај опипао у спољашњем џепу ранца тежак војнички двоглед. Народ је овде миран, али ко зна? Одмахнуо сам главом – не разумем. „Аселама алејкум!“ А, друга ствар. После традиционалног источњачког поздрава тамнопути дебелко у белој кошуљи, панталонама исте боје и сандалама на босу ногу се распитао одакле сам. Промрсих: „Москва.“ „Ма да ли је могуће да си из Русије?!“ неочекивано испалује на чистом руском. Испоставило се да је овај друг десет година живео у Астрахању, студирао је медицину, оженио се Рускињом. После тога се преселио у Турску. Тамо им није ишло баш најбоље и сад с породицом живи у овом планинском селу, лечи сељаке по умереним ценама. Али не само то. Испоставља се да он и супруга приказују мештанима представе: Чехов, Островски. Каже, још док је био студент у Астрахању „навдио се“ на руску класику. Одговарам му да му је боље било да је остао у Русији, свеједно може да се сматра „нашим човеком“. „Наравно, ја сам Рус,“ поносно одговара и истура своју главу из профила да боље могу да осмотрим његов меснати источњачки нос-кромпир. „Стопостотни Словен!“ потврђујем. Све се завршило оним чиме се неминовно завршава сусрет земљака – позивом да свратим у госте на вечеру. У гостољубивој Сирији оваква „свраћања“ понекад могу да трају и по читаве недеље, то ми је већ добро познато. Али како онда да стигнем вечерас у Хомс, у који морам да дођем жив или мртав? Принуђен сам да одбијем. Рећи да сам увредио човека значи ништа не рећи. Једном речју „не“ буквално сам га убио. Чак

су му се и бркови некако безнадежно обесили. Да бих макар мало утешио несрећника обећао сам да ћу обавезно доћи код њега у госте кад дођем у Мааљуљу следећи пут. Како се испоставило у току разговора, чудна абракадабра, од које је започело моје познанство с радосним Мааљуљцем значи просто „добар дан“, само на арамејском. Наравно, требало је и пре то да схватим. Јер сваки православац макар мало зна овај језик који је стар као планина Каламун. Сећате се? „Талита, куми!“ („Девојко, устани!“) рекао је Исус и васкрсао мртву девојку. Сваки пут читајући у Јеванђељу ово место, бивамо у недоумици: какве су то неразумљиве речи, како су доспеле овамо? То је арамејски језик, Христос је на њему говорио и проповедао. После арапског освајања древно наречје је свуда изумрло, изузев у три мајушна планинска села северно од Дамаска. Једно од њих је Мааљуља, чији становници и данас говоре на језику Спаситеља. Уосталом, колико сам схватио, и руски је неким од њих врло близак.

У гостима код првомученице

По камењу које се одроњава мој пут уским стазицама води ка врху планине. Тамо, у пукотини стене од нескромних погледа крије се манастир свете Текле. Чини се да зид подигнут од прашњавих кречњачких блокова нема краја. Висока капија од кованог гвожђа с крстом на врху. Улаз. Нема никаквих стражара. У њему станује педесетак монахиња и девојака-сирочади, које се очигледно осећају потпуно безбедно под покровитељством „мајчице Текле“. Камено степениште. Мало камено двориште, опет треба ићи узбрдо. Обитељ се ширила од пећине праведнице одозго на доле, по планинској падини. Дакле, да би се доспело у светилиште треба се попети степеницама манастира-солитера до самог врха Каламуна. Далеко испод, на самом дну кланца, у вечерњем сумраку који пада, упалила су се светла у насељу Мааљуља. Ни корак назад, само напред, тачније – на горе.

Улаз је испод свода. На њега је причвршћена црна даска с натписом написаним кредом: „Пошгујте свето место. Молите се тихо. Немојте пушити.“ Ради бољег разумевања преведено је на три језика: арапски, руски, енглески. Мрачан ходник. Продавница са сувенирима и књигама на стелажама, од којих се једна зове „Арапи и Јевреји“. После пет изгубљених ратова и окупације Голанских врхова односи између Израела и Сирије су благо речено затегнути. Антиохијска Православна Црква као и званични Дамаск, такође оштро осуђује „експанзионистичку политику ционистичког режима“. Занимљиво је да је књига написана на руском. Купујем ретку касету са снимком богослужења у манастиру, која се овде служе на арамејском језику. Ко би рекао да ћу овде видети икону Богородице „Зејтунска“? Овакве сам виђао у коптским црквама у Египту. Крајем шездесетих година у Зејтуну (предграђе Каира) стотине хиљада муслимана и хришћана-Копта били су сведоци јављања Дјеве Маријам. Мати Божија с нимбусом од златних звездица, у дугачкој одећи, која допире до босих стопала и с плавим омофором стоји милостиво раширивши руке према људском мору које се таласа доле. Из дланова Њених руку бију млазеви светлости. Показавши икону питам старију наставницу, која пази на младе искушенице: „Да ли сте ви монофизити?“ „Православни смо,“ строго одговара она. Јасно је да су шале овде неумесне. У себи запажам да наша Црква, па ни Антиохијска, званично још није признала каирско чудо. Без обзира на то поштовање Богородице Зејтунске се одвија стихијски. Исте овакве иконе касније сам видео на северу Сирије, у православном храму Појаса Богородице (град Хомс), у Дамаску. Још једно пењање излизаним степеницама и већ сам на другом манастирском нивоу. Бели троспратни конак у којем живе монахиње више личи на угледни хотел. Типске собице-келије с потпуно затвореним гриљама избациле су напоље кутије клима-уређаја. Балкони с редовима цвећа које раскошно расте у саксијама – види се брижна женска рука. Насред дворишта је фонтана с лавовима. Црква Јована Крститеља у основи представља базилику. Велелепни иконостас с иконом свеца у виду „Анђела

пустиње“. Два низа празних дрвених клупа. Тихо светлуцају свеће у чирацима напуњеним песком. Познати мирис воска и тамјана. Излазим из храма и идем према још једном степеништу с гвозденом оградом – до пећине има још доста да се хода. Таблица с натписом „Светилиште свете Текле“ стрелицом показује где треба тражити. Пре две хиљаде година овамо је, спасавајући се од прогонитеља-пагана, дотрчала млада хришћанка по имену Текла. Кад је кћи владара Иконије (то је у данашњој Турској) под утицајем проповеди апостола Павла дрско одбацила древне богове и објавила да је хришћанка, владар је наредио да се жива спали. Али Бог се заступио за смелу девојку. На ведро небо неочекивано су се навукли облаци. Пале су прве тешке капи кише и почела је права провала облака. Ломача се угасила и злочин се није могао остварити. Тада је Текла бачена у јаму с гладним лавовима. Међутим, дивље животиње су почеле да се мазе око ње као домаће мачке. На мученицу су пустили отровне змије, али јој ни оне нису учиниле ништа нажао. Напокон, хришћани који су у граду деловали тајно помогли су несрећници да побегне. Прво је дошла до Антиохије одакле је њен пут водио на југ, у римску провинцију Сирију. На путу је мученица неуморно проповедала учење Исуса Христа. Непријатељи су је тражили да је погубе. И измучена због дуге потере Текла је изнемогло клекла на колена испред ошприх, као лављи зуби, врхова планине Каламон. Несвладива је огромна стена, која се уздиже до самог неба. Нема јој спаса. Прогонитељи су већ близу, планински ехо доноси топот коњских копита. Девојка се обраћа Богу у ватреној молитви. Последњој. И тада с дешава чудо. Са страшним праском моћна стена од земље до облака пуца надвоје.

У облацима прашине, песка и камених крхотина које падају одозго види се узак кривудава пролаз. Девојка је појурила у том правцу и попевши се на гору сакрила се у једној од безбројних пећина којих на Каламуну има у изобилју. Данас је пећина претворена у цркву. Светилиште у којем се налазе древни олтар и мошти свете Текле, одвојено је од главног простора каменим зидом. Кроз цео свод провлачи се смежурана грана зеленог платана. Кроз лук је моћно дрво избацило зелене руке-гране напоље. Захвативши кутлачом воду на врелу са задовољством гутам ледену влагу. У овој малој пећини, у којој се сакрила од потере, светица је и провела преостале године. Чувши за праведан живот ученице апостола Павла, код ње су похрлили мештани – пагани. Безнадежни болесници и богаљи добијали су исцелење, само што би попили неколико гутљаја из извора по молитвама светице која је била обдарена чудесном силом. После тога многи би одмах решили да се крсте. Кад је Текла умрла сахрањена је у истој овој пећини обраслој бршњаном. Њени сводови и данас пуштају влагу чисту као суза детета. После смрти праведнице чуда нису престала да се дешавају. Текла је ускоро канонизирана и проглашена за првомученицу. Тако се у Мааљуљи појавио један од најстаријих хришћанских манастира. Монахиња старинским кључем откључава врата од кованог гвожђа. Мутна светлост кандила обасјава старински мермерни иконостас. На средини, уместо царских двери налази се мали прозор с решеткама. Тамо се, између икона Богородице и Спаситеља, чувају чудотворне мошти првомученице. Палим мекану воштану свећу, стављам је у мермерни чирак. С леве стране, на црвеном плишу окачене су сребрне руке и стопала у природној величини. Тако људи који су се исцелили благодаре светој Текли. Међу њима, како сам сазнао, има и много муслимана. Заједно с последњим посетиоцима нерадо напуштам обитељ. Од већ познате капије од кованог гвожђа скрећем на десно и стазицом идем према уској пукотини. Њена ширина је тачно довољна да кроз пукотину у стени може да прође човек. Управо то и јесте знаменита „мааљуља“, односно „пролаз“, који је Бог начинио ради спасења праведнице. Запањујуће: кад би се повинујући се натприродној сили окомите стене поново сјединиле, тачно би налегле једна на другу, као „лего“ коцке! Кад човек начини први корак у том правцу, од ових мисли му бива помало непријатно. С друге стране пукотине види се библијски пејзаж. Жуте падине покривене су ретким биљкама. На врху пресека преко пута обитељи свете Текле уздиже се коцка с полулоптом и малом кулом, овењана крстовима. То је католички манастир светих мученика Сергија и Вакха, римских

легионара које је убио цар Максимијан због тога што су одбили да се поклоне паганским идолима. А какве су ово „станице древног човека“? Испред пећина, којих на планинској падини има у изобилју, црне се остаци огромних ватри, камење је покривено гаражју. Нису то кромањонци који су по сведочанству археолога живели овде пре неких 50.000 година и нестали, очигледно услед потопа. Три пута годишње, по древној традицији, житељи Мааљуље пале ватру у част својих светаца. То се дешава 24. септембра, на дан свете Текле; 7. октобра, у сећање на мученике Сергија и Вакха; као и 14. септембра, кад се овде обележава празник Ваздвижења (Обретења) Крста Господњег. У данима „фестивала светлости“ насеље и оближње планине обасјавају логорске ватре и ватромети. Највећа ватра пали се на планини изнад кланца у сећање на 325. годину кад је у Јерусалиму света царица Јелена, мајка светог Константина, пронашла Крст на којем је Христос разапет. Ради бржег преношења радосне вести у Константинопољ на врховима брда тада су запаљене сигналне ватре. Ова традиција се сачувала и до данас. Сви сељаци из Мааљуље иду у планине, такмиче се чија ватра ће горети више и дуже, певају своје древне песме на језику Господа.

Глава 3

Ум Зунар, или Појас Богородице

Фарови аутобуса обасјавају у црној арапској ноћи лишће палми оштро као сабље, густе „кржаве“ баре на асфалту, искрзане фасаде кућа. Рели од два сата шркипутавим минибусом по Сиријској пустињи и већ улазимо у град Хомс. Светлост у колима је искључена. Путници уморни од пута спавају без реда наслонивши се једни на друге. Иако не сви... Фигура замотана у дугачку хаљину очима које горе испод црних обрва и лица унакаженог од злобе пробија се према мени између редова. У руци Сарацен стеже... јатаган! Ах, не, то је само часопис пресавијен на пола. Нешто ми се машта разиграла. То је помоћник возача. Дошао је да ми каже: „Стигли сте, треба да изађете“.

Наћи се у непознатој земљи ноћу, у некаквим мрачним јазбинама, где ме је оставио аутобус који се управо сакрио у магли – морам признати да није баш пријатан осећај. Такси! Жути путнички аутомобил са срцу драгом „шаховском таблом“ скреће према тротоару. Парола „фундук“ (хотел) је деловала. Крећемо. Испоставља се да Хомс није баш ни тако мрачно место. У центру блистају осветљени излози. Тротоарима се крећу гомиле људи. Споља допиру узвици трговаца, који на различите начине позивају правоверне да робу купе управо од њих. Зауостављамо се испред претенциозне сиве зграде из времена француске владавине. Армирано-бетонски „замак“ се лепо уклапа с древним цитаделама крсташа. Сад је ту смештен јефтин хотел, разуме се, по западним мерилима. У гостински део води широко мермерно степениште с балустрадом. Огромна огледала, украси, палме. Сва ова раскош, судећи по малтеру који отпада и флекама боје рђе на плафону, одавно жуди за поправком. Тешко да се зграда обнављала откако су пре пола века одавде отишли „проклети империјалисти“. А приход локалног становништва не дозвољава му да живи у „колиби белог човека“. Страни туристи су овде још већа реткост. Нема новца за реконструкцију, а време чини своје.

На рецепцији ни живе душе. Гледам пространи хол. На дивану одмара тело крупног Арапина. Од његовог моћног хркања подрхтава лишће декоративне палме у саксији. Чини ми се да је то шеф сале. Очајничка звоњава звонцета којим сам звонио с пулта за регистрацију, на „сампсона“ није оставила ни најмањи утисак, што се не може рећи за госте хотела. Негде на горњем спрату залупила су се врата, почеле су да допиру арапске речи пуне негодовања. Морам да размрдам дебелка гурајући га у леђа. Кад је сео дуго није могао да схвати шта ми треба од њега. Међутим, кад се реч повела о доларима сан као да је руком био однет. Истински син своје

нације показао је запањујуће бистар ум. На питање о томе колико кошта соба чујем: „Форти.“ (четрдесет) „Колико?!“ згрозио сам се у негодовању. Тек после паузе од пет минута он напокон истискује из себе слово „н“ које недостаје на крају: „Фортин.“ Четрнаест. Е, то је нешто друго.

Пењемо се у собу на трећем спрату. А „окупатори“ су се лепо сместили. Плафони високи као двоспратница, шупљикави лустер. Управник помера тешку завесу од чоје и замире радознало ми се загледајући у лице. Да, утисак је леп. Климам главом с одобравањем. На тако великој тераси могу да се приређују балови. Надменост колонизатора огледа се чак и на зарђалом котлићу од кованог гвожђа изнад WC-шоље с изгравираним натписом: „Најбоља Нијагара.“ Задовољан ефектом који је на мене оставио „његов“ дворца Арапин чисте савести ставља у џеп долар који је зарадио као напојницу и повлачи се иза врата. Једва се дотетуравши до кревета падам од умора не скидајући се. Међутим, не полази ми за руком да утонем у царство снова. Кроз отворена балконска врата споља неочекивано продиру снажни звуци намаза. Појање муле појачано звучницима разлива се по мрачним градским кварталима. С различитих крајева града допире ехо: „У име Алаха, милостивог, милосрдног!“ Међутим, чак се војска мула са звонким гласовима показала као немоћна против јуначког руског сна. Од раног јутра стављам ранац на леђа и идем да лутам по граду док не почне дневна жега.

Свој међу туђинима

Назив „Хомс“ се на руски преводи као „скроман“. Он такав и јесте, трећи по величини после Дамаска и Алепа – сиромашан провинцијски градић. Ониске сиве „јазбине“, компактан савремени центар с дречавим рекламним паноима, пијаца, неколико џамија. Све је то густо испреплетено црним пипцима цевовода, преко којих свако мало морам да прескачем. Тако ради највећа сиријска нафтна фабрика. И то је сва егзотика. Али први утисак је варљив.

„Хомс“, како су га назвали Арапи-освајачи није увек био „скроман“. Некада је ово уточиште нафташа, таксиста и уличних трговаца зачинима носило поносно име „Емеса“. Слава о њему грмела је целим Блиским истоком. Још за време фараона овде је врела трговина, цветали су занати. Емеса је била права капија из Азије у Европу. Повољан географски положај град је учинио базом за утовар-истовар на познатом „путу свиле“. Одавде су родом била двојица римских царева. Нажалост, из ових сјајних времена није се много тога сачувало. Полуразрушена цитадела, остаци тврђаве. Град је више пута у потпуности рушен у земљотресима. А оно што је остало после удараца стихије докрајчиле су безбројне војске освајача. Међутим, оскудност старинске архитектуре не умањује његов огроман духовни значај. За Христове следбенике боравак овде значи скоро исто што и ходочашће у Свету Земљу.

Нажалост, данас у Русији мало ко зна за Хомс. А овде су проповедали апостоли Петар и Павле. У годинама паганских прогона Емеса је дала хришћанству читаву плејаду славних мученика за веру. Неко време се овде чувала часна глава светог Јована Крститеља. Напокон, пре пола века у подруму мале хомске црквице обретен је Појас Богородице, који је Она предала апостоли Томи уочи Свог вазнесења на небо. Све се ово дешавало у древном, источном делу града. Данас у њему компактно живи око 30.000 хришћана. Да ли је то много? Све остало становништво Хомса, а то је преко милион становника, чврсто се придржава „религије предака“ – ислама. У ствари, пре арапског освајања практично цело становништво Емесе је исповедало хришћанство. Само што су њени становници били подељени споровима о догмама „истинске вере“ на непријатељске таборе, што их је и упропастило.

Источни рејон у којем су од давнина смештени следбеници Исуса је прави град у граду. Муслимани ретко свраћају овамо, иако су да би уплашили друге подигли џамију испред улаза у квартал „неверних“. Две древне цивилизације вековима живе једна поред друге скоро и не долазећи у додир. Тамо, у спољашњем свету – хиџаб, чалма и бедуинске хаљине, овде –

искључиво европска одећа, жене демонстративно никад не носе мараме. Сам ритам живота је потпуно другачији. После буке и цике шарене источњачке пијаце, сумрачне, калдримисане црним каменом уличице „даун тауна“ изгледају као изумрле.

Једноспратне и двоспратне камене куће. Потпуно замандаљене жалужине. Вишевековни живот у непријатељском окружењу научио је хришћане на опрез. Чак и на затвореност. Човек има осећај да се овде време зауставило још у средњем веку. Стаклени фењер на гас од кованог гвожђа. На тешка дрвена врата попуцала од времена уместо уобичајене кваке причвршћена је префињена женска рука од бакра. Поздрави се и иди даље. Можеш да куцаш на капију масивном металном алком, можеш да притискаш дугме звона – свеједно тешко да ће ти неко отворити. Зато што нема никога. То је прави аветињски град. Квартал се налази на месту древних катакомби. За време незнабожачког Рима у њима су се крили и молили прогањани хришћани. А кад је у IV веку цар Константин озаконио Христово учење верници су се преселили горе. Ипак, ни многобројне подземне пећине нису биле празне. Све до доласка Арапа у њима су се сахрањивали покојници.

Невероватно, овде има неко жив. Још издалека, угледавши туђинца, према мени креће корпулентна риђокоса жена од педесетак година. Отворено, добродушно лице. Има белу хаљину, али ми се не чини да личи на авет. Буцмасте руке украшене су масивним златним наруквицама. На босу ногу – кућне папуче. Тек након што ме је темељно испитала ко сам, одакле сам, поздравила се и рекла с осмехом: „Нација.“ „Значи, Нађа на нашем,“ кажем и такође се представљам. Испоставило се да је Јерменка, да одавно живи у Америци. Овамо је дошла на синовљеву свадбу. Њене смеђе очи блистају од среће: „Целу прошлу недељу је цео квартал славио.“ „Није могуће да овде има још неког осим вас?“ питам у недоумици бацајући поглед на пусту улицу. Испоставља се да је сад просто прерано. Подне је. Сви седе по кућама, а нос промоле тек кад град почне да тоне у прохладан сумрак. Сазнавши да тражим „Ум Зунар“ (храм Појаса Богородице), Нађа се без размишљања понудила да ми буде водич, без обзира на кућне папуче. Урањам за њом у паучину замршених лавирината.

Скрећемо у мрачну уличицу. Врата с металним плочицама прикуцаним за њу. Свака од њих је покривена нацифраном кованом шаром. Нађа гура руку кроз зелени прстен, који виси из излизаног носа месинганог лава. Куца три пута. Кроз отшкринуту пукотину извирује кратко ошишана глава. Емоционални арапски дијалог из којег нисам схватио ни реч. Обријана лобања нестаје. Секунду касније уз шкрипу се отварају тешка врата. Пространо двориште са стакленим кровом. Цео простор је пун пластичних буради с фарбом. У поцинкованој кади растворен је креч, у ћошку су побацане молерске четке. Испоставља се да је то ресторан, али је сад затворен због реконструкције. Зашто ли ме је онда довела овамо?

Младић, који је отворио врата води госта до огромне фотографије с рамом у дуборезу на каменом зиду. Ћути, само се заверенички осмехује. Од зачућености ударам се дланом по челу. Блистајући холивудским осмехом центлмен седи у смокингу за столом препуним јела – па то је Башар Асад – председник Сиријске Арапске Републике! Младић, син газде ресторана, радосно ми тресе руку: „Значи, укапирао си!“ Да би се оценила шала довољно је изаћи напоље. Портрети „оца нације“ окачени су свуда где год је то могуће.

Охо, лидер исламске земље ручао је овде, у хришћанском кварталу. У себи примећујем да је то прилично смео поступак. Ради се о томе што Башар Асад, као и следбеници Исуса, припада религиозној мањини Сирије. Он је – алавит. Муслимани-сунити, којих у Сирији има четири петине становништва и тако не престају да говоре о „војној алавитској диктатури“, а сад још и одлазак у ресторан „неверних“, у којем се, између осталог, продаје алкохол! Отац Башара, претходни председник Хафез Асад, уложио је велики напор како би убедио сународнике у то да алавити уопште нису секташи. Да су исти такви муслимани. Само... не иду у џамију, клањају се сунцу и звездама, крсте децу. Укратко, овај ручак би могао да пружи много хране за погрешна

тумачења. Разуме се, кад би муслимани за то сазнали. Али ову фотографију никад неће видети. Коран строго забрањује да се иде у установе у којима се нуди алкохол, то је „харам“, смртни грех.

Галактион и Епистимија

Младић ме води у полумрачну собу – магацин. У под поплочан каменим плочама монтирано је дрвено прозорче. Домаћин подиже тежак поклопац. Из црног отвора допирали су мирис плесни и хладноћа гроба. У дубину води дрвено степениште. Тамо се чувају резерве намирница. А пре две хиљаде година, за време паганског Рима овде су се од прогона сакривали хришћани. Многе куће се налазе изнад самих хришћанских катакомби, чиме се њихови становници веома поносе.

Радосна вест се у овом крају чула још за живота Спаситеља. „И отиде глас о Њему по свој Сирији,“ каже се у Јеванђељу (в. Мт. 4, 24). А у приморским Тиру и Сидону, који су на дохват руке, проповедао је Сам Господ: „и уставши оданде отиде у крајеве тирске и сидонске“ (Мк. 7, 24). Нажалост, историја нам практично није сачувала сведочанство о организацији и духовној делатности првих хришћанских заједница. Из „Дјела апостолских“ зна се само да се тамо практиковало да имовина буде заједничка, као и молитве и свете трпезе.

У годинама репресија пуним несреће и суза Емеса је дала хришћанству читаву кохорту славних мученика. Најсуровији прогони спадају у године владавине цара Максимијана (IV век). 6. фебруара Руска Црква слави сећање на светог мученика Јулијана. Син римског војсковође био је добар лекар, није исцељивао само телесне болести, већ и душевне. Он је многе обратио вери у Спаситеља. Кад је 312. године изашао царски указ да хришћане треба прогонити, он је ухваћен, везан коњу за реп и вучен по граду. Јулијан је наставио да чврсто исповеда веру у Исуса. Онда је био погубљен тешком смрћу, тако што су му у главу, руке и ноге били укуцани дугачки ексери. Чудотворне мошти свеца данас се чувају у мермерном саркофагу древног храма „Мар Елијан“, који се налази на око двеста метара одавде. У то време су за веру пострадали Силван епископ, Лука ђакон и Мокије чтец. После мучења, заточења у тамницу и морења глађу бачени су да их поједу дивље звери. Грабљиве звери нису стигле да их дотакну зато су се они помолили Богу и починули. Ноћу су хришћани тајно узели мртва тела и часно их сахранили. У Русији се сећање на емеске страдалнике за Христа слави 29. јануара.

Напуштајући гостољубиву установу на улицама можемо да запазимо необичну живост. Прилазе ми непознати људи, љубазно се поздрављају, осмехују се, поздрављају нас с балкона. Испоставља се, по кварталу се већ раширила вест о томе да се појавио странац. Нађа ме доводи до „двоспратнице“ направљене од прашњавих кречњачких блокова. Улазна врата су лепо украшена белим тракама и цвећем. „Овде је кућа мог сина и снахе. Само што су прославили свадбу,“ радосно ми саопштава. Неочекивано нешто виче групи младих људи који нас радознано посматрају с лође. Они нас весело поздрављају. Машем руком заузврат. То су пријатељи „младенаца“. Испоставља се да се овде сви „друже преко балкона“. Балкони су украшени саксијама с цвећем, висе изнад уских улица, скоро потпуно приљубљени једни уз друге. Он и она су се упознали још као деца. Њихова „гнездашца“ су била једно преко пута другог. Тако се са временом и родила љубав.

Скоро две хиљаде година пре тога с двоје младих Емесаца десила се иста прича која је послужила као сиже за мноштво књига и филмова. Градом је тада управљао фаворит римских царева Сиријац Секунд. Немилосрдни и ревносни прогонитељ хришћана је како би што више уплашио људе наредио да се на улице изнесу мајсторска оруђа за мучење – крстови, справе за истезање, огромни гвоздени котлови у којима су се кували живи људи. Довољна је била и

најмања сумња да људи припадају „секти Галилејаца“ па да у кућу упадну војници и одвуку несрећника на мучење.

У граду је тада живео благочестиви младић по имену Галактион. Родитељи су га васпитали у хришћанској вери и дали су му одлично образовање. Он је могао да направи сјајну каријеру. Али уместо ка почастима и наградама стремио је ка непорочном монашком животу. Међутим, родитељи су имали друге планове. Отац је одлучио да ожени вољеног сина и нашао му је младу. Лепа девојка из угледног рода звала се Епистимија. Кад су се упознали младић јој је открио своју веру и она је поверовала у Христа.

Одлучили су да побегну из града. Њихов пут је водио далеко на југ. Кроз сунцем спаљене пустиње Сирије и Синаја – према високим планинама Харана. Тамо је некада давно Мојсије напасао козе, а у то време су овде била два мала манастира. Мушки и женски. Двоје младих постали су подвижници. У молитвама и посту време је протицало равномерно и неприметно. Међутим, једном су незнабошци сазнали за постојање манастира. Против најмирнијих људи на земљи био је послат одред наоружан до зуба. Монаси и монахиње су успели да се сакрију у планинама. Само Галактион није хтео да бежи и остао је у келији. Одлучио је да прими мученички венац и као да се ништа није десило остао је у цркви да чита Свето Писмо. Кад је Епистимија видела да војници воде њеног вољеног везаног, пала је на колена и почела да преклиње игуманију да је пусти. Девојка је такође одлучила да прими муке за Христа заједно са својим вереником. Мати игуманија је са сузама благословила Епистимију на подвиг. Епистимија је изашла из свог уточишта у планини и храбро је исповедала Христа. Свечи су поднели најтеже муке. Рашчеречени су по наредби судије. Ако будете посећивали јужни Синај обавезно замолите некога да вам покаже планину где је живела света Епистимија. Ову стену, моћну као што је вера мученика, тамо зна сваки монах и бедуин.

Сплетен рукама Богородице

*По вјери вашој нека вам буде.
Јеванђеље по Матеју, 9, 29*

Нађа приметно убрзава и ми скоро да трчимо по калдрмисаном тротоару. „Да ли су сви Сиријци тако брзи или је то чисто америчка навика – да цогирате ујутру?“ занимам се. Испоставља се да јој је просто ручак, који је приставила остао на шпорету. Убрзавамо. Испред нас израста висока бела капија. Иза ње у зеленилу плива правоугаоно здање сиве боје с црепом. Само мали складан звоник налик на шаховску таблу од црно-белих камених блокова одаје да се ради о цркви. Управо то је познати „Ум Зунар“, храм Појаса Богородице. Нађа одлучно гура гвоздену капију. Пространо двориште калдрмисано дрвеним летвама. На мермерном постолу је бронзана биста брадатог сиријског патријарха. Православни Сиријци се јако вређају кад их неко назове „Грцима“. Да би истакли националне корене своје Цркве они где год је то могуће подижу споменике „својим“ јерарсима-Арапима. Први јерарх који није био Грк изабран је на патријарашки престо тек у XIX веку. Међутим, ако се суди по обиљу споменика који су му посвећени, може се помислити да се сећање на славног сина арапске нације поштује већ најмање хиљаду година.

Врата цркве, направљена од коцкица језерског кречњака украшена су рељефима херувима. Изнад њих је велика икона, која приказује сцену кад Богородица предаје Појас апостолу Томи. Христов ученик клечи на коленима подигавши руке. Дјева Марија окружена анђелима спушта се ка њему с неба на облаку. У рукама јој је Појас златне боје. Мала соба је подељена на два дела. У првом су два реда дрвених клупа. Мноштво икона Богородице на бело окреченим зидовима. У даљој просторији се заправо и чува веома велика светиња хришћанства.

Као на прстима улазим у собу обасјану електричном светлошћу. Право испред мене је ниша, урамљена забатом на стубовима. Диван сребрни цвет на ножици-подлози налази се иза решетке. У центру биљке окружене шупљикавим латицама испод стакла се налази као прстен увијен танак свилени Појас. Бодљикава камиља длака помало се похабала по ивицама. Чувар цркве, седокоси мушкарац у позним годинама, укључио је светло како бих могао боље да видим реликвију.

Предање гласи да је после вазнесења Господа Пресвета Дјева поверена бризи апостола Јована Богослова. Једном се Марији јавио архангел Гаврило и обавестио Ју је да ће три дана касније напустити земаљски живот. У одређени час апостоли, који су тада проповедали у различитим земљама света, пренети су на облацима у Јерусалим и окупали су се покрај смртог одра Мајке Божије. Није било само апостола Томе. Он је ширио Јеванђеље у најдаљем крају земље, у Индији, и зато је одоцнио. Након што је Исус Христос у пратњи Анђела дошао и примио пречисту душу Богородице, Њено тело је било положено у пећину у Гетсиманском врту. Улаз у гробницу, по јеврејском обичају, затворен је великим каменом. Три дана касније дошао је и апостол Тома.

Он је веома туговао што није затекао Богородицу у животу и замолио је да се отвори гробница. Испоставило се да Марије ту нема, остале су само пелене. Васкрсао Ју је Њен Син и у телу је узета на небо. Да би уверила Тому у Своје вазнесење Марија му је с неба бацила Свој Појас од хаљине. По другој верзији, апостол га је открио међу другим погребним пеленама. Драгоцени поклон Христов ученик је понео са собом у Индију. После мученичке смрти апостола од копаља незнабожаца, један део Појаса је враћен у Јерусалим, а други се нашао у Хомсу. Али за то још нико није знао. Све до последњег времена сматрало се да постоје само три дела Појаса. То су реликвије које се чувају у Ватопедском манастиру на Атону, зугдидској цркви у Грузији и Трирском манастиру (Немачка). Међутим, пре пола века дошло је до сензационалног открића. Ево шта ми је стражар испричао.

У пролеће 1953. године у манастиру у Мардини (савремена Турска) пронађен је стари рукопис на арамејском језику. Монаси су занемели кад су дешифровали текст. Из рукописа је следило да се у хомској цркви чува непознати део легендарног Појаса Богородице. Наведено је чак и конкретно место где га треба тражити. Испод олтара. У топао пролећни дан у храму ни игла не би имала где да падне. Окупио се сав највиши клир две хришћанске заједнице – православне и јаковитске. Празнично обучени грађани гурали су се иза оцрквене оgrade. Да би се избегли немири чак је позвана и полиција.

Лопата се урезала у камениту земљу. „На малој дубини,“ причао је старац, „стајала је ево ова гробна плоча.“ У углу, испод иконе Богородице, на сточићу, покривеном црвеним плишаним столњаком, налази се квадратни камен црне боје. Он је прошаран редовима арамејског писма с карактеристичним словима укусо у леву страну. Натпис гласи: „Темељ овог храма је положен 59. године од Рођења Христовог.“ Односно, свега двадесетак година после Христовог васкрсења. „Кад је подигнута плоча,“ наставио је стражар, „испоставило се да се испод ње налази ево овај мали „ковчег“.“ Његов чворновати кажипрст лагано се креће према мермерном квадрату излизаном од времена с округлим изрезом унутра. Испоствило се да се ту налази сребрни ковчежић. Унутра је био увијени Појас од камиље длаке и златних нити ширине око 60 сантиметара. На основу пергаментна било је јасно да су запањени „археолози“ пронашли „Појас, који је Својим рукама исплела Богородица. Анализа, коју су научници извршили показала је да се пронађени предмет налазио у земљи око хиљаду година. Појас је сакривен или од Арапа за време напада на Хомс 636. године или за време најезде крсташа.

Реликвија је привлачила ходочаснике, немоћне и убоге, оне који су тражили исцелење. Чуда су почела практично одмах. У храму су на гомилу набацане штаке, ортопедска помагала, шапови. Бивши инвалиди су их оставили овде, јер им више нису били потребни. Постепено је

тако створен читав „музеј“. У принципу, прво исцелење од Појаса Пресвете Дјеве забележено у документима спада у X век. То је био фрагмент реликвије који је грчки цар Аркадије (395-408.) донео из Јерусалима у Константинопољ и за који је направио специјалан ковчег. Петсто година касније, за време владавине цара Лава Мудрог догодило се чудо. Владарева супруга Зоја, патила је од злог духа. Једном је царица имала виђење да ће бити исцељена од болести ако на њу буде стављен Појас Мајке Божије. Цар се обратио патријарху с молбом. Он је скинуо печат и отворио је ковчег у којем се чувала светиња. Православни јерарх је ставио Појас на болесну царицу и она се одмах ослободила своје болести. Служен је свечани благодарствени молебан Пресветој Богородици, а реликвија је враћена у ковчег и запечаћена. У сећање на чудо које се десило и полагање часног Појаса Црква је увела читав празник Полагања часног појаса.

Чуда се дешавају и данас. Чак и у Индији. Од дела Појаса, који је обретен у Хомсу 1982. године одсечен је мали део и пренет у „наследство“ апостола Томе, индијску провинцију Маланкар. И данас овде живи огромна заједница сиријских хришћана – јаковита, која броји преко милион људи. Само у току јесени 2004. године тамо је забележено неколико случајева исцелења захваљујући „сунору“. Овако индијски хришћани називају Појас Богородице.

У нашем веку победе самоувереног „научног знања“ и свеопште скепсе све ово може да личи на „поповске бајке“. А за оне који верују нема ничег немогућег. У Јеванђељу по Матеју постоји изванредна епизода (глава 9). Кад је Христос ишао по граду за Њим су трчали двојица слепаца и викали: „Смилиј нам се, Исусе, Сине Давидов!“ Сазнавши да желе да прогледају Он их је упитао: „Да ли верујете да могу то да учиним?“ Добивши потврдан одговор рекао је: „Нека вам буде по вери вашој.“ Несрећници су истог часа прогледали. Отац Николај, настојатељ храма Николаја Чудотворца у граду Видном једном је рекао на проповеди: „Вера и од рака може да исцели, а без ње чак и увод игле може да буде смртоносан.“

Ево само неких од истинитих прича исцелења од Појаса Богородице, које материјално оваплоћују тајну вере, коју нам је Христос открио. Сви ови догађаји су се десили сасвим недавно, 2004. године.

Лекари су једном човеку изrekli смртну пресуду – рак. Медицина је била немоћна. Изгубивши сваку наду он је дошао у храм, дуго се молио и кајао због грехова. После тога је са свештеним страхом целивао „сунору“ – Индуси су по угледу на житеље Хомса светињу сместили у леп сребрни цвет с округлим стакленим прозорчетом. И шта се десило? Сутрадан је овај човек отишао код свог лекара. Лекар је био његов пријатељ и знао је да сиромаша нема никаквих изгледа да преживи. Прикупивши снагу, већ се спремио да изговори дубоке речи с поуком ономе ко одлази у „бољи свет“. Али овај ништа није хтео да слуша, већ је само захтевао да се направи рендгенски снимак. Покушаји да уразуми болесника и да му деликатно објасни да је „отпевао своју песму“ не доводе ни до чега. Напокон, лекар безнадежно одмахује руком: добро, ако хоћеш на рендген, ето ти рендгена. Кад је добио снимак лекар само што није пао у несвест. Лагано је сео на столицу и пажљиво посматрао само њему јасне мрље на слајдовима. Организам болесника је апсолутно здрав! Не само то, унутрашњи органи су у тако добром стању као да припадају новорођенчету!

А ево још једног случаја. Једна жена је дуги низ година могла да хода само уз туђу помоћ. Нога јој је била парализована. 8. септембра, кад се у Индији слави Мала Госпојина несрећница је била на служби у Цркви. Мисли су јој биле збркане. По милионити пут је молила Бога да јој дарује исцелење. Али наду је већ била изгубила. Жена је толико година молила да Господ учини чудо. Али је Он није журио чекајући да се она искрено покаје и да покаже веру. Кад је болесница чула да је из Сирије донет Појас Богородице, одлучила је да искористи прилику и да замоли Дјеву Марију за заступништво. С извесном сумњом је пришла реликвији која је донета из далеке Сирије. Уснама је целивала хладан сребрни цвет са „сунором“. После молитве, по њеним сопственим речима, осетила је да јој нога оживљује. Још увек не верујући у

своју срећу замолила је другарицу да јој помогне да дође до куће. Негде на средини пута рекла је пратиљи да јој се чини да може да иде сама и устала је на ноге без штака! Корак, још корак... Од тада је жена брзо почела да се опоравља. Сад је потпуно оздравила и чак вози кола.

Друга парохијанка храма прича да је њен син емигрирао у Америку. У току дугих месеци очајнички је покушавао да нађе посао. Али безуспешно. Мајка се због тога много секирала. Једном је дошла у храм и помолила се испред „сунороа“. Неколико дана касније зазвонио је телефон. Младић је радосно јавио да је примљен на посао као менаџер у великој компанији. И такви примери су безбројни. У хомском храму „Ум Зунар“ поред нише украшене свежим цвећем, у којој се чува Појас Богородице налази се бокал. У њега верници убацују цедуљице упућене Небеској Заступници. Увек је пун.

Данас су Руси, нажалост, у овом провинцијском сиријском градићу ретки гости. Међутим, није увек било тако. У цркви која се налази иза резиденције архиепископа Хомса неки људи су ми показали велелепни иконостасу у дуборезу. Натпис на њему је сведочио да је то поклон Царског Палестинског Православног Друштва (ЦППД), који је дат 1913. године. Заједно с Црвеним крстом и другим руским друштвеним организацијама оно је крајем 19. и почетком 20. века овде вршило изузетно успешну мисију. И данас су живи људи који су у детињству имали везе с радом руских школа и болница. Сиријци се с љубављу сећају добротe нашег клира, бриге лекара и часова руског језика. Неки и дан-данас могу напамет да изговоре „Оче наш“ на старословенском. Братске везе између Руске и Антиохијске Православне Цркве потичу из старих времена. Први Кијевски митрополит Михаил родом је био из Сирије. А у годинама Другог светског рата Антиохијски Патријарх Александар III је позвао хришћане из целог света да помогну Русији која је крварила. Пошиљке с топлим стварима за фронт, намирнице из Сирије у многоме су помогле велику победу над немачким фашизмом. Не тако давно овде је боравио Патријарх Московски и целе Русије Алексије II. Свештеник који ми је љубазно показао храм с руским иконостасом се, како се испоставља, срео с Његовом Светошћу, о чему је сачувао најсветлије успомене за цео живот. Не желим да напустим старински квартал који ми се веома свидео, али треба да посетим главну муслиманску светињу Хомса, иначе ће слика о граду бити непотпуна.

Непријатељ мог непријатеља је мој пријатељ

Оне који негирају улогу личности у историји треба доводити овамо, пред гробницу Халеда ибн ал-Валида. Човек, чији пролазни остаци почивају иза зелених прозора малог мермерног маузолеја, усмерио је ток историје на Блиском истоку вековима унапред. Управо он је окончао неограничену владавину Византије и хришћанства у овом великом региону света. Савременици су ал-Валида назвали „Мач ислама“. Савремени екстремисти, који по целој планети раздували пламен „дихада“ радо присвајају име познатог војсковође као псеудоним. Једног од оваквих самозванаца – Арапина, који је командовао формирањем банди у Чеченији, недавно је ликвидирала руска специјална војска. Другог хватају Американци у Ираку. И оваквих, нажалост, још много трчи по планинама, шумама и пустињама. Очигледно, ови „халиди“ нису упознати с тим да саборац пророка Мухамеда никад није усмеравао оружје против мирног становништва, тако да потпуно неосновано потезу великог војсковођу.

У анале светске историје ал-Валид је ушао захваљујући томе што је 636. године на речици Јармук у близини Хомса до ногу потукао византијску војску од четрдесет хиљада људи. Бројно стање арапске војске је притом било двоструко мање. Резултат разбијања било је муњевито ширење исламске империје на територије хришћанске Сирије, Месопотамије и Египта. Војсковођу, који је био изузетно популаран у војсци и међу народом завидљиви Омар је одстранио од командовања. Он није умро на бојном пољу, као што је сањао, већ као

малограђанин – у кревету. Последњих седам година ал-Валид је живео у Хомсу. 1908. године уочи Првог светског рата османске власти су изнад његове крипте подигле величанствену цамију. Два њена складна минарета и данас се уздижу изнад града, а на гвозденим куполама игра јарко сиријско сунце.

Историја, наравно, не зна за кондиционал. Међутим, правде ради треба истаћи да да није било раскола у хришћанској војсци, ал-Валид не би видео победу при Јармуку као ни своје сопствене уши, без обзира на несумњиву личну храброст и таленат војсковође. Исход битке је решила издаја 12.000 војника хасанидске војске, која је била савезница Византије. Пред почетак битке византијски војсковођа Сацелариус је био неопрезан да изустити реченицу како ће се после победе над Арапима наводно обрачунати с јеретичима-монофизитима. За то су сазнали војници-Хасаниди. По својој вероисповести они су као и становници Сирије, били управо поменути „јеретици“. Зна се шта се даље десило. Већина Сиријаца је арапску најезду доживела као избављање од мрског јарма. И то није чудо.

У току читава два века која су претходила бици при Јармуку византијски цареви су покушавали да „ишчупају с кореном“ монофизитску јерес у својим источним провинцијама. Пре свега у Сирији и Египту. Нису презали од насиља. Древне хронике су донеле тужне слике братоубилачких догађаја. Ево сведочанства Јована Ефеског: „У многим деловима Антиохије, у целој Аравији и Палестини, у многим јужним и северним градовима и у пустињи анахорета и чак до граница Персије и у осталим градовима Истока становништво је протерано из својих обитавалишта и расејано; оне који су успели да заробе, окивали су и затварали у тамнице и подвргавали разним казнама и мукама. Од свих цркава и манастира у градовима и селима с похлепом и суровошћу је пљачкана имовина. Јефрем, син Апиана из Амиде, обилазећи све земље и градове, опустошио је мале и велике манастире, бацио је на земљу и стубове с којих је отерао подвижнике; друге, који су истерани варварском силом из затвора, мачем и бичевима је приморавао да се причесте...“

Суровост је била тако велика да чак ни надирање муслимана на Сирију није довело до прекида репресија. Михаил Сиријац прича о трагичној судбини монофизитског епископа Епифанија. Приликом приближавања бедуинске коњица побегао је у Киликију. Тамо је византијски војсковођа Григорије захтевао да призна Халкидонски Сабор. Он је то одбио и био је погубљен. Нападе Арапа на Византију Сиријци су оценили као казну одозго за увреде које су нанете сабраћи-хришћанима. „Бог, видећи злочине Ромејаца, који су свуда где су били на власти сурово пљачкали наше цркве и наше манастире и осуђивали нас без жалости, позвао је с југа синове Измаила како би нас спасили,“ саопштава јаковитски манускрипт.

Испоставило се да је рана, нанета под изговором борбе за истинску веру толико дубока, да су чак и данас кад сам разговарао с коптским монасима у Египту и сиријским монофизитима, они били спремни да дискутују на све теме осим на једну – уједињење у било ком облику с „халкидонцима“. Трагична подела сестара-Цркава, која се десила још у V веку траје и данас. Зато је чак и храм Појаса Богородице – Ум Зунар данас подељен зидом на два дела. Две Цркве деле заједничку хришћанску светињу.

Глава 4

Авети замка де Шевалије

Десило се тако да је цела историја непрекидан низ ратова и најезди пустошења. Почевши од легендарне битке између Хета и египатског фараона Рамзеса II код језера Хитин и завршавајући с пет последњих ратова између Израела и Сирије. Тако да појава „Франака“ окованих у панцире у XI веку у овим крајевима није за локално становништво била ништа

неуобичајено. За сељака је свеједно: дошли су „бели“ – пљачкају, дошли су „дрвени“ – опет пљачкају. Једини позитиван моменат од присуства крсташа на одговарајући начин могу да оцене само туристи. Витези-јованити претворили су обичну курдску тврђаву која се угнездила на планини Џебел Ансари у ремек-дело војног неимарства. Крак де Шевалије је највећи средњовековни одбрамбени објекат на свету. Чак и хиљаду година касније, замак направљен од великог камења, изазива поштовање и трепет.

Шездесет километара путем Хомс-Тартус пролетело је брзо. Кочимо на улазу у живописно село. Кућице од глине испод кровова с цреповима, храм с малим звоником. Стадо оваца гази прашњаву стазу која води у гору. И ја тамо идем – на Џебел Ансари. Висина узвишице од кречњака износи око седамсто метара надморске висине. Али другог пута нема. Задихавши се од тешког успона који није постао лакши за последњих 800 година прилазим капији тврђаве. Да бих заобишао назубљене зидине, сигурно ће ми бити потребан најмање један дан. Судећи по информатору, цитадела је просто непрегледна – три хиљаде хектара! Заједно са запосленима број становника замка понекад је достигао две хиљаде. Може се заборавити на напад на тврђаву која се диже небу под облаке. То је схватио чак и непобедиви Саладин, султан Египта и Сирије, који је зауставио продирање крсташа на Исток.

Муслимани се према истакнутом прегаоцу историје Салах ад-Дину Јусуфу ибн Ајубу, а на европски начин речено – просто Саладину, односе с осећањем свештеног трепета. У Дамаску, у старом делу града у хладовини дрвећа сакрио се мали камени маузолеј. Прах војсковође почива у мермерном саркофагу од дубореза испод златом извезеног покровца. Овде човек може да уђе само бос, оставивши обућу испред прага. Дакле, приближивши се на пушкетом громади Крак де Шевалије, „страх и трепет“ крсташа је стао као укопан. Ништа слично у животу није видео. А до тада је владар Истока већ стигао да истреби цвет витештва у бици при Хатину (1187.) и да га истера из Јерусалима. Дуго је с чуђењем разгледао неприступачне зидине замка војне болнице. И... вратио се обрुकавши се. Међутим, новац осваја све тврђаве. Идемо према благајни.

Мрачни тунел са сводом покривеним маховином. Светлост у њега допире само кроз малобројне „илуминаторе“ на плафону. Пењем се широким степеницама. Велика просторија с везиштима за коње. То је коњ ушница. Да, ако позориште почиње од вешалице, прави витешки замак почиње од штале. Цела територија цитаделе је добро заштићена од стрела и катапулта непријатеља каменим панциром у облику плафона са сводовима и покривеним пролазима. Зато путовање тврђавом подсећа на лутање огромним лавиринтом. Обиле скривених соба, уских ходника и пространих галерија. Унутрашњи распоред, исто као и непобедиви спољашњи бедеми, потчињен је јединственој замисли – одбрани тврђаве. Ако непријатељ ипак доспе унутра, потребно је да му се максимално отежа кретање, да се наведе да залута, утера у клопку и тамо убије.

Пењем се на бедем. Из пушкарнице направљене у његовом зиду прилаз замку види се као на длану. Одавде се пружа слика од које човек губи дах. Колико око види унаоколо се пружају планине покривене шумом. Терасасти поља. На зеленој ливади мирно пасу овце. Налет ветра доноси свеж морски ваздух – морска обала је на дохват руке, педесетак километара, не више. Задатак заштитника тврђаве је управо и била контрола овог стратешки важног планинског прелаза на средини пута између Хомса и Средоземног мора. Осим тога, у обавезу рицара-јованита улазило је свакодневно патролирање на коњима ради заштите ходочасника који су путовали у Свету Земљу, од свирепих Сарацена и разних лоших људи.

Први замак на падини Џебел Ансари крсташи основали 1099. године, истребивши мали курдски гарнизон. Они су то учинили узгред, на путу до главног циља првог крсташког похода – Јерусалима. 1142. године триполитански гроф Рајмонд I је предао тврђаву хоспиталијерима. Они су одмах схватили огроман значај поклона. И чим су изнад цитаделе истакли свој бели барјак с

црвеним назубљеним крстом, почели су да је уређују. Замак подигнут од кречњачких плоча дебelih два метра у два низа зидова, с неприступачним кулама, и што је главно – храброст и гвоздена дисциплина омогућили су им да век и по одбијају непрекидне нападе муслимана. „Замак рицара“, који на чудној мешавини француског и арапског звучи „Крак де Шевалије“, Сарацени су освојили тек на превару. Све ово се догодило двадесет година пре пада последњег бедема крсташа на Блиском истоку – медитеранске тврђаве Акра.

Ево како се то одиграло. У пролеће 1271. године мемелучки султан Бејбарс, који је од туђинаца-Европљана већ преотео сав њихов иметак у Светој Земљи, приближио се неосвојивој тврђави. Замак је тада бранила само шачица рицара-монаха. Египатски војсковођа је одлучио да започне напад од најмање заштићеног источног дела тврђаве. Трпећи велике губитке нападачи су направили лагум и продрли у тврђаву. Али то још није значило победу. Ради се о томе што су се крсташи досетили да унутра подигну још једну цитаделу. Управо ту су се и сакрили, повукавши се кроз тајни пролаз. У овом истом јужном утврђењу налазиле су се велике резерве намирница. Изгледало је да опсада неће дуго трајати. Тада је султан употребио лукавство.

У вези с даљим догађајима постоје две верзије. По првој, Сарацени су написали писмо које је наводно послао Велики Магистар Ордена – Хуго де Ревел с налогом о предаји тврђаве. Оно је био достављено у гарнизон и заштитницима није преостало ништа осим да се покорно повинују вољи главног врховног команданта. Друга прича гласи да су Арапи, обукавши се у хришћанске свештенике дошли до зидова замка с молбама за заштиту. А кад су наивни хоспиталијери отворили капију, ови су извукли сабље испод раса. Крак је освојен. Освајачима се мора признати да су свим рицарима који су остали у животу поклонили живот. Освојивши „тврђаву на брду“ Сарацени су брзо изгубили свако интересовање за њу. После најезде Монгола замак је почео да пропада, а у време османске владавине био је потпуно запуштен.

Захваљујући доброј рестаурацији, човек обилазећи полутамне галерије и тајне ходнике Крака де Шевалије, може стећи прилично јарку представу о начину живота и навикама његових древних становника. Историја замка је нераскидиво повезана с монашко-рицарским орденом хоспиталијера или јованита. Време оснивања Јерусалимског ордена светог Јована обично се повезује с Првим крсташким походом. Међутим, његова историја датира од раније. 1048. године Константино де Пантелоне – побожни трговац из италијанске републике Амалфи издејствовао је дозволу од египатског султана да оснује у Јерусалиму прихватилиште за болесне хришћане при цркви Марије Латинске. Ово прихватилиште је добило назив Јерусалимске болнице Светог Јована. Скоро 50 година живот хоспиталијера је протицао равномерно – између молитава и неговања страдалника.

Опсада Јерусалима од стране крсташа, која се десила 1099. године пореметила је мир спокојног монашког живота. По предању, калиф је покушао да натера хришћане да учествују у заштити Јерусалима. Јованити су искористили лукавство. Уместо тешког камења на главе гладних рицара бацали су свежи хлеб. А кад су њиховог ректора Жерара ухватиле муслиманске власти и кад је оптужен за издају, наочиглед свих овај хлеб се на чудесан начин претворио у камен, а Жерар је срећно избегао неминовну погибел. Ускоро је Јерусалим измучен опсадом пао под притиском крсташа.

Тако се у историји монашког ордена отворила нова глава – рицарска. Многи рицари главног команданта крсташке армије, војводе Готфрида Бујонског, изразили жељу да одмах ступе у братство, примивши монашке завете послушања, побожности и сиромаштва. Али не само то. Притом су се заклели да ће штитити ходочаснике за време путовања и пружати помоћ рањеницима колико могу. Због малобројности хоспиталијери нису били у стању да покривају све границе хришћанских држава на Истоку, које су се простирале од Антиохије на северу до Синаја на југу. Зато су сјединили своја имања као ланац од преко тридесет неприступачних тврђава. Крак де Шевалије је био највећа од њих.

Особености архитектуре замака ордена омогућавали су да малобројни гарнизон дуго времена издржи притисак надмоћних снага. Али, за то нису биле довољне смелост и војне навике. Били су потребни још храна и пиће. У великој остави, која је покривеном галеријом спојена са салом, чувале су се велике резерве жита, вина, сточне хране за коње; рицари су имали многобројна стада крава, оваца и коза. Потомци ових славних животиња и сад чупкају траву у близини зидова тврђаве Крак де Шевалије. Јованити су намирнице чували као зеницу ока, зато су их сместили у најзаштићенији део свог замка – јужно утврђење. Међу његовим зидинама обраслим бокорима зеленог жбуња такође су се налазиле пекара, млин, уљара. У тврђаву је био спроведен аквадукт којим је стално долазила вода за пиће, довољна за гарнизон од две хиљаде људи. У трпезарији, за резерву, монаси-војници су у дебелој стени исекли још један бунар. Сад је на њега стављена решетка ради безбедности туриста. Судаћи по томе како дуго пада камен бачен у камену чељуст до дна вероватно има више десетина метара. Малобројни бранитељи су увек могли да се поткрепе и угасе жеђ после врелог окршаја са Сараценима.

Занимљива је капела у готском стилу. Рицари су уочи битке овде молили Бога да им дарује победу над синовима Измаила. Зидине храма украшавали су барјаци и ратни трофеји, као и оружје погинулих другова, чак и су и сапи њихових коња биле украшене. Освојивши Крак де Шевалије, мамелучки султан Бејбарс је претворио капелу у џамију. О томе сведочи михраб – ниша у источном зиду, указујући на Меку и камени трон са степеништем (минбар). Попевши се степеницама имам је из кућице с куполом на четири стуба држао своје проповеди. Без обзира на то, ако се загледамо испод сводова плафона може се уочити камени крст. Муслимани су се молили свом Алаху испод сенке главног симбола рицара које су мрзели! Могуће је да га нису приметили или просто нису могли да га дохвате како би га уништили.

Незвани гост је гори од... Татарина-Монгола

Историја крсташких похода је детаљно описана у древним летописима, широко је осветљена у научним делима, постала је омиљени сиче филмова. Мање је познато да је најезда крсташа проузроковала масовну погибелљ мештана-хришћана: православаца, јаковита и јерменских монофизита. Управо од тада су се претворили у понижену, презрену мањину која се само толерише у њиховој сопственој земљи. Врло брзо је језик мештана – арапски, потиснуо арамејски. Данас њиме говоре само житељи три мала села северно од Дамаска. А православних Сиријаца сад укупно има мање од осам процената становништва.

Византијски владари су први почели да осећају тешкоће од „друговања“ са Западом, иако су на почетку сами упорно молили европске монархе да им шаљу помоћ за борбу с муслиманима. Ипак, ситуација се врло брзо променила. Први човек који је честитао Саладину прогон крсташа из Јерусалима био је... византијски цар. Ствар је долазила до тога да су хришћани мештани добровољно отварали капије војсци мухамеданаца – „Франци“ су до те мере свима били дозлогрдили.

С победом крсташа положај сиријских хришћана се нимало није побољшао. Латинци су своју источну браћу по вери доживљавали као људе „ниже врсте“. Није могло бити чак ни говора о томе да им се дозволи да уђу у њихов владајући слој. Франци су у православцима и јаковитима (монофизитима) видели само поданике и пореске обвезнике. Притом је рат стално изазивао нове намете, који су у потпуности падали на плећа локалног становништва без икакве разлике, без обзира да ли је то био мухамеданац или следбеник Христа. А кад је ствар долазила до оружаних сукоба, закључавши се у својим тврђавама рицари нису били у стању да заштите земљу и мирне становнике од ватре и мача Сарацена. Кулминација незадовољства новом влашћу наступила је кад је у Сирију стигла вест о томе да су „Франци“, укључујући и хоспиталијере, освојили египатски град Билбас. Освојивши га после тродневне опсаде сурово су

се обрачунали не само с муслиманима, већ и с хришћанима-Коптима. Изгубивши подршку локалног становништва крсташи нису могли да рачунају на то да ће овде предуго моћи да се задрже.

Поучна је прича о паду Едесе, овог „кључа“ за Исток. Ево шта саопштавају древне хронике. „Султан Зенги је окупио војску и у уторак 28. новембра 1144. године почео је опсаду с небројеним мноштвом војника. Кад је владар угледао ову кланицу забранио је да се чине нова убиства. И тада је срео епископа Василија који је обнажен вучен на конопцу. Кад је Зенги угледао епископа, који је већ био у годинама, а глава му је била обријана, упитао је ко је то. Сазнавши да је митрополит сиријских хришћана почео је да га прекорева због тога што нису предали град. Василије је храбро одговарао: „Врло је добро што се то десило.“ „Зашто?“ упитао је емир. Епископ је одговорио: „Добро је за тебе зато што си освојио сјајну победу, савладавши нас силом; добро је и за нас, пошто смо заслужили твоје поштовање, јер исто као што нисмо прекршили заклетву коју смо дали Францима, сачуваћемо верност и теби, пошто је Господ дозволио да постанемо твоји робови.“ Видевши његову храброст и чувши да изванредно говори арапски Зенги је наредио да му дају његов плашт и да издвоје за њега собу. Саслушао је његове савете у вези с обнављањем града. Затим је изашао гласник, који је објавио да сви они који су успели да избегну мач могу да се разиђу по кућама. Два дана касније становницима који су се закључали у цитадели обећано је да ће им живот бити поштеђен и они су изашли. Турци су поклонили живот нашем народу, Јерменима и Грцима који су се спасили, али су убијали све Франке, на које су наилазили на путу,“ резимира савременик догађаја Михаил Сиријац. Пропао је покушај да се изнад бивших провинција Римског царства подигне латински крст уместо исламског полумесеца.

Последња могућност да се политичка ситуација преокрене у корист хришћана појавила се средином XIII века, без обзира како то чудно било, с појавом Монгола на Блиском Истоку. Пошто су били пагани-шаманисти и делимично хришћани (углавном несторијанци) према исламу су благо речено, били непријатељски настројени. Последњи уједињени поход Монгола, који је започео 1256. године под заставама хана Хулагуа, имао је за циљ управо уништење муслиманских држава Блиског Истока. Освојивши Багдад и напредујући према Дамаску Монголи су плански убијали муслимане. Христове следбенике нису дирали. Зато су хришћанска Грузија, Киликијска Јерменија и Антиохијска кнежевина брзо признале суверенитет кана. Занимљиво је да на инсистирање Хулагуа, који је закључио савез с Никејским царством, латински кнез Боемунд VI био принуђен да врати у Антиохију православног првосветитеља Јефимија и да истера католичког патријарха. Због тога га је папа изопштио заједно с вођом Монгола.

Чинило се да је победа већ надомак руке. Али 1260. године Хулагу с већим деом војске био принуђен да се врати с граница Египта у рођене степе ради решавања питања о наслеђивању престола. Малобројну монголску војску која је остала у Палестини на чијем челу је био несторијац Кит-Буга-нојон, уништили су египатски Мамелуци. Потиснувши Татаре-Монголе из Сирије мамелуци су се после тога сурово осветили хришћанима – савезницима Хулагу-кана. Време крсташких похода је представљало прекретницу у историји хришћанства на Блиском истоку. Иако су у XI веку имали скоро половину становништва Сирије и Палестине већ кроз 200 година претворили су се у затворене конфесионалне групе, које су као острвца раштркане по непрегледном исламском мору.

„Долина хришћана“

Док је наш аутобус кривудао планинским серпентинама ја сам се распричао с мешганином. Мушкарац од четрдесетак година, у плавој кошуљи и ланеним панталонама,

држао је у рукама најлон-кесу с везом зрелих банаана. Испоставило се да незнанац живи у насељу Мармарита које се налази на око пет километара северно од познате тврђаве хоспиталијера. Враћао се кући из пољопривредне банке, у којој ради као службеник. Прво што ме је мештанин упитао било је: да ли сам православца или „латин“? Тек након што је добио „правила“ одговор на моје питање љубазно је одговорио на моје, које је гласило: „Не исплаћују вам ваљда плату у банци у банаанама?“ Испоставило се да није тако. Влада посвећује велику пажњу развоју пољопривреде укључујући и давање кредита сељацима. Плата радника пољопривредних банака је по његовим речима „нормална“. Уосталом, није хтео да прецизира цифру. А ја нисам инсистирао. Дакле, није тајна да се економија Сирије темељи на архаичним социјалистичким принципима. Плата државних службеника је врло скромна, као совјетског инжењера. Али у поређењу с основном масом становништва, чији приход износи свега око 50 долара месечно, он је врло имућан човек. На растанку се банкар топло руковао са мном и љубазно ме је позвао да посетим њихов православни манастир Георгија Победоносца.

Навика овдашњих људи да се поздрављају са странцима тек након разјашњавања њихове верске припадности стечена је последњих година. Ово је повезано с упорном жељом западних мисионара да обрете у своју веру православну паству зелене долине. Овде живи преко 70.000 следбеника Христа, углавном „ортодокса“. Због тога је крај око замка и добио назив „Долина хришћана“. Моћан центар Православља овде је настао дуго пре доласка крсташа, а и да не помињемо савремене западне проповеднике. Темелј величанствене цитаделе у част светог Великогученика Георгија Победоносца приписује се византијском цару Јустинијану (VI век). Зидови направљени од прашњавих кречњачких блокова добро штите складну античку базилику испод крова од црепа. Звоњава звона разлеже се далеко по планинама, објављујући почетак службе. Житељи Мармарите, њене многобројне породице долазе до древне капије обитељи. Сви су радосни, чује се дечја граја.

Тешко је помислити да је још сасвим недавно овде владала потпуна пустош. Древни манастир је скоро двеста година био у рушевинама. Православна парохија села Мармарита, а то је око хиљаду људи, потпуно је била деградирала. Није било чак ни парохијског свештеника. Радиле су само три католичке школе. Међутим, све се променило кад је 1995. године за архиепископа „Долине хришћана“ постављен Јован Јазиги. Узгред речено, испоставило се да је радник пољопривредне банке његов рођак. Своју ватрену енергију пастир је усмерио пре свега на обнављање манастира. И ова рачуница се потпуно оправдала. Данас он не служи само Мармариту, већ и четири десетине других суседних села. Библијске курсеве које су браћа организовала у току протеклих година завршило је ни мање ни више него 7.000 људи. За многе је курс постао главни извор образовања, посто елементарне писмености. При обитељи ради омладински камп. Сваког лета посећују га десетине деце. Манастир Светог Георгија је право духовно срце Антиохијске Патријаршије. Његови моћни дамари не чују се само у зеленој долини, већ и по целој Сирији. То је тим пре важно што против православне Сирије већ скоро хиљаду година траје „крсташка“ експанзија Запада.

У трагању за унијом

Први католички мисионари су на сиријску земљу крочили уз звуке крсташких мачева. Сви не-латињани су за њих били „шизматички“, односно објекат обраћења у „истиниту веру“. У најтежој ситауцији се наша древна јаковитска црква. Њој је чак био забрањен приступ Гробу Господњем. Прогони су праћени енергичним покушајима Рима да потчини себи Сиријехришћане. Први пут им је то пошло за руком 1237. године. Ово потчињавање се, између осталог, објашњавало само страхом пред татарском најездом. Зато она није била дуга. Али касније, почевши од XIV века борба јаковитске цркве с католичким утицајем је постала просто

очајничка. Материјално слаби, прогањани и отргнути од Васељенске мајке-Цркве јаковити нису имали ни снаге, ни средстава да се боре с упорном римокатоличком пропагандом.

Бројно стање „националне“ Цркве Сирије се стално смањивало. Њени следбеници су били растркани по селима и планинским насељима. Данас се положај и даље погоршава. Ако је почетком прошлог века укупан број сиро-јаковита био око 150.000 људи, данас најстарији правац у хришћанству у Сирији броји највише 80.000 верника. Сасвим недавно престале су да постоје Алепска, Хамијска и Хомска епархија. Ово је повезано с тим што је већина парохијана пала у католичку унију. Данашњи поглавар „древних хришћана“ је Игњатије Јефрем – „Патријарх града Антиохије и све области Апостолске катедре“. Његова резиденција се налази у Дамаску. Цела историја јаковита очигледно сведочи о погубности одвајања од васељенске ортодоксије. И само повратак под окриље мајке-Цркве може да улије у древну грану Православља животну силу која јој је неопходна за духовни раст и процват.

Међутим, римокатолички прозелитизам се уопште не ограничава само монофизитима. Православље Сирије се подвргава ништа мање јаким притиску споља. Како је аутору књиге рекао митрополит Алепо Паулус Јазиги: „Ми проблем уније сматрамо највећим проблемом у својим односима с Римокатоличком црквом. Богословски дијалог не може да се одвија успешно ако не буде пронађено решење овог проблема. Ми говоримо „да“ сведочанству вере, дијалогу, међусобном разумевању и поштовању, али „не“ – прозелитизму...“ Најактивнија конфронтација с Римом је започела у време противреформације кад је Ватикан губитак утицаја у Европи покушао да надокнади новим стицањем на Истоку.

У седамнаестом веку у неколико сиријских градова почеле су да делују латинске мисије. Посебно ватрену дјелатност развиле су у приморским регијама. Тамошње становништво је одавно повезано с европском трговином и живело је у непосредној близини великих колонија италијанских и француских трговаца.

Проблем је продубљивало то што је Антиохијска Црква била економски слаба и због тога принуђена да се све чешће обраћа Западу за материјалну помоћ. Патријарх Игњатије III је 1631. године чак формално признао владавину римског престола. Да није било супротстављања Османа, који су дуго времена католичке мисионаре сматрали за „шпијуне са Запада“, ко зна чиме би се све то завршило. Али што је слабија била моћ османа тим сигурније су се на Блиском истоку осећали Европљани. А истовремено и унијати. Западни мисионари који су поседовали значајна финансијска средства, отворили су на стотине храмова, болница, школа. Истовремено се без преувеличавања може рећи да је положај Антиохијске Патријаршије био катастрофалан. Смањивао се број православних цркава, од којих многе нису имале ни иконе, ни одежде, ни богослужбене књиге.

Руско царство је постало поуздан савезник православне Сирије. 1842. године у нашу земљу је ради прикупљања милостиње за организовање образовних установа и изградњу храмова послат митрополит Хелиопољски и Гора Ливанских Неофит. Позив за помоћ је наишао на ватрени одјек у срцима Руса. Осим богатих прилога Антиохијцима је као подворје дата московска црква Вазнесења Господњег на Иљинки. Тада је основано Руско добротворно друштво. Његова мисија се састојала у отварању руских школа. Многи јерарси Антиохијске Цркве из Сирије, Аравије и Палестине стекли су духовно образовање у нашој земљи. Они су се школовали на духовним академијама Москве, Кијева, Санкт-Петербурга и Казања. Већ је било речи о дјелатности Царског Палестинског православног друштва.

После бољшевичке револуције међусобни односи између две Цркве-сестре на извесно време су били прекинути. Али одмах после победе у Другом светском рату Антиохијско подворје, затворено 1929. године обновило је своју дјелатност у храмовима Архистратига Гаврила и великомученика Теодора Стратилата. Оно тамо постоји и данас. Москву је у јануару 2003. године посетио Блажењејши Патријарх Антиохијски Игњатије IV, кад му је додељена

награда Међународног Фонда јединства православних народа „За истакнуту делатност у јачању односа измеђ православних народа.“

Глава 5 Град ћутљивог пророка

Алепо или Халеб, како га зову мешгани, не личи на друге градове. А све је то због тога што овде заједно живе не само Арапи, већ и Курди, Турци, Јермени... много Руса. То је прави „лонац за претапање“ народа, религија и култура. Довољно је погледати шарене натписе на продавницама и бакалницама којих је древни Халеб препун. Сви су они написани на два, па и на три језика. „Фабрика готове одеће „Шарм““, „Модерна мушка и женска одећа“, „Првокласни текстил“ – огромни руски натписи на рекламним паноима налазе се у непосредној близини арапског веза, јерменских кукица и латинице. Халебљанима је трговина у крви. Пет хиљада година колико постоји овај град, његови становници су се бавили само једним: трговином, трговином, трговином.

„Дом каравана“

На пола Алепа распростра се највећи сук (пијац) на Истоку. Чак је и природа немоћна да заустави вечни процес куповине и продаје, зато што се трговина од невремена сакрила у „цев“ од неколико километара. Кровови кућа повезани су сводовима од црвене цигле с ретким отворима за сунчеву светлост и ваздух, тако да путовање по суку подсећа на лутање у бескрајном лавиринту. Бурна трговина замире само у петак. У овај дан који је свет за муслимане, па још у току рамазана, као да је изумро живот на уским улицицама.

У односу на мене трговачко искуство стечено вековима радило је врло успешно. Нисам стигао да направим ни два корака од хотела и да отворим карту града а под своје ме је узео младић у европској одећи по имену Махмуд. За локалне трговце не „намагарчити“ белог човека значи изгубити поштовање у целом кварталу. То је нормална ствар на Истоку. А како је то било учињено! Нешто такво нисам видео нигде више. Турци освајају притиском и тиме што свуда знају руски језик. Тактика египатских „трбосека новчаника“ је једноставна и ефикасна, зато што више удара на најлепша осећања душе. Ако си се загледао у излоге са златним накитом или у гвоздени бокал покривен занимљивим шарама – одмах ће те укебати. Не, разуме се, обичај источњачке гостољубивости нигде није нестао. Купац ће бити посађен на меке јастуке, дечачић-слуга ће на тацницу донети танку чашицу миришљавог чаја, биће заподенут топао разговор. Али, нашавши се у пријатној соби међу зидовима на којима су окачени теписи, наргили, ковани тањира и стаклено посуђе, знајте да без скупе куповине одавде нећете изаћи. Заиста, не смеју се вређати гостољубиви домаћини! А тактика халепских трговаца је другачија, много префињенија. Они не седе и не чекају да странац случајно упадне у њихове мреже, већ га активно лове.

Због тога се у централни део града, где туриста има као плеве, шаљу бистри момци, који макар мало „знају језике“. Од центра града до сука који се налази у старом кварталу има најмање петсто метара. Није лако намамити странце. Управо ту почиње представа од које се губи дах. Као случајно нуде вам да се прошетате очаравајућим улицама Алепа. „Коловођа“ не откривајући још своје покварене намере игра улогу водича-свезналице: „Ово је хотел „Барон“. У њему је живео познати енглески шпијун Лоренс. Он је наговорио Арапе на рат против Турака. Тамо се могу купити резервни делови за руска кола. Да вас случајно не занима накит?...“ Водећи овакве разговоре опрезно, као паук свој плен, увлачи вас у паучину улица с балконима-кућицама за птице на зидовима потамнелим од времена и гриљама у дуборезу. А унаоколо ври

људска бујица различитих народа и народности. Оваква смотра одеће различитих народа света се не може срести ни на подијуму: „палестинске“ мараме, хиџаби, бедуинску бурнуси и турски фесови измешани су с мајцама, фармеркама и пословним оделима „тројка“. Кад сам посумњао да се дешава нешто лоше испоставило се да је већ прекасно. С речима: „А овде је најзанимљивије!“ мој самозвани водич ме је одвео испод свода у полумрачни тунел и заузео је стратешку позицију код улаза. Мишоловка је шкљоцнула.

Позната халепска пијаца која се пружа десет километара заслужује читаву оду, зато о њој треба рећи нешто детаљније. Све до XX века Алепо је био кључна тачка на трговачким путевима између Истока и Запада. Главни нерв града – сук – и данас је крцат и препун тепиха, златног накита, драгог камења, зачина. Али то је само сенка некадашње величине. Исто толико моћан остао је само неуништиви мирис кардамона, белог лука и познатог халепског сапуна, којим је напојено све унаоколо. Кад је у песку Египта пре век и по прокопан Суецки канал најбоља времена Алепа су неповратно постала у прошлост. Главна трговачка бујица устремила се у том правцу. А Халебу су у удео остали само уздаси и сећања о некадашњем полету трговине. Али и оно што је остало није мало. Само „трговачки путници“ из Русије, Грузије, Молдавије и Украјине сваке године у џеповима алепских трговаца остављају око пола милијарде долара. Тако да се може замислити какав је био обрт халепског тржишта у време процвата!

Испод ногу крцкају љуспе од пистаћа, са свих страна допиру продорни повици трговаца. Корачамо дуж бесконачних трговачких редова. Арапин црн као угаљ у прљавој мајици и у врећастим шалварама прича и гура кроз гомилу колица на која је натоварена роба: катанци, ножеви, рајсфершлуси, кожни кајшеви. Мора се признати да Махмуд, мамећи ме ка тајном циљу свог путовања не заборавља на своје обавезе водича.

Караван-сарај из којег смо заронили у лавиринт пијаце подигнут је још у XVI веку. Квадратна кула од тесаних кречњачких блокова с прозорима с решеткама. Фасада зграде поплочана је белим и црним каменом у виду шаховске табле и шкрто украшена арапским везом, који хвали Алаха. Све је максимално аскетски, ни динара за раскош. Трговци су изузетно практични људи, прво су подигли ове куле, укључујући и оне за складиштење своје робе. Испод јаких катанаца на њима су поређани свила, зачини, драго камење, теписи које су каравани доносили из Персије, Кине и Индије. Све ово добро је било намењено најбољим кућама у Европи. Овде, у Алепу је мењано за стакло, метал и крзно. Али велики послови захтевају време. Трговци су морали негде да живе, да хране своје „пустињске бродове“ – камиле. Некако су били мирнији кад су били ближе роби. Тако су куле почеле да обрастају собама за предузимљиве госте, ресторанима, перионицама, шталама за теретне животиње. Појавило се двориште ограђено високим зидовима, где је далеко од градске буке било могуће мирно закључивати послове. Да би се молили, подизали су џамије којих сад у суку има у изобиљу. Тако се појавио сложен трговачки комплекс за који се од времена Османске империје укоренио назив „караван-сарај“. Односно „дом каравана“.

Они су се градили по струковном принципу, у зависности од робе која се продавала: накита, сапуна, тепиха итд. Не треба мислити да су караван-сараји који су преживели златну епоху за време османа неповратно отишли у прошлост. Још од старих времена око њих су настали еснафи – заједнице трговаца по врсти посла. Савремени бизнис у Алепу у виду заједница предузимача – Трговинско-индустријске коморе носи на себи очигледне трагове средњовековне „еснафске“ поделе. Али поред све архаичности, савремени клуб караван-сараја делује прилично ефикасно. Недавно је Комора успела чак и у Москви да отвори супермаркет на бази руско-сиријског мешовитог предузећа.

Улазимо у тесну јувелирску продавницу попут нашег новинског киоска. На дрвеној столици седи бркати мушкарац средњих година и куцка чекићем спиралну женску огрлицу.

Атмосфера је максимално спартанска. На поду се налази бутан-боца која памти и боља времена. Она је с гориоником на столу спојена гуменим цревом. Шарени тепих од камиље длаке на облепљеном зиду од иверице. Перлице, минђуше и ђердани распоређени су на прашњавом излогу. Да бих избегао неспоразум одмах саопштавам да имам само петнаест „зелембаћа“. Они су се истог часа смрачили, као патинирано сребро. Али Махмуд се брзо повратио. По његовом мишљењу ова огрлица у облику три цилиндра на ланчићу је баш оно што треба мојој жени. „Бедуинско сребро!“ вишезначно изјављује и трља палцем један од цилиндара. Зелена патина се скида откривши смеђ метал, који из далека личи на сребро. Колико је ова стварчица стара – десет, двадесет, петсто година? Нико не зна. А то није ни важно. Овакав накит бедуинске жене носе од памтивека и још ће дуго њима радовати своје мужеве. Задовољни обављеним послом Махмуд и његов ујак ми дуго тресу руку и моле да обавезно свратим код њих и следећи пут. Обећавам да сигурно хоћу. Заиста, зашто да не? Јер открио сам главну тајну алепских предузимача. Она се састоји у томе да се човек примора да купи ситницу која му је потпуно непотребна, али му притом поклоне читаво море шарма и доброг расположења.

Два Мухамеда

Најупечатљивији споменик у Алепу је, наравно, цитадела. Древна тврђава од које су се уплашили чак и крсташи одлично се види из сваке тачке града. Управо према њој се крећем по бучним улицама препуним гомила људи. Некада давно, како причају, Аврам је тамо музао козе. Али наћи блиблијску ливаду, нажалост, више није могуће. Пре две и по хиљаде година владар из династије Селеукида је наредио да се на стеновитој обали реке Кувејк наспе огромно брдо и подигао је на њему моћну тврђаву.

„Није лоше, тобоган за сноуборд!“ дотакао ме је за рукав арапски тинејџер обријане главе с кратком брадицом у уским шимикама с врхом на горе. Кад сам погледао на страну куда ми је показао, само што нисам пао у несвест. Бездана провалија, која одваја тврђаву од града била је обложена огромним плочама од кречњака и заиста би могла одговарати за скијање зими. Ако се, наравно, нађе човек који пожели да се спусти даском са зграде од двадесет спратова... Уосталом, снега у овим крајевима има мало. Не чекајући моју реакцију незнанац се представио: „Мухамед.“ И показавши мршаваг клемпавог младића поред себе додао је: „А ово је мој друг. И он је Мухамед.“

Испоставило се да су момци студенти алепског универзитета. Под изговором да треба да „вежбају“ енглески понудили су се да ми покажу главни културно-историјски споменик свог вољеног града. Алепци су уопште велике локал-патриоте. Статус „северне престонице“ Сирије у сваком случају обавезује. Ако вам неко од њих каже да је Алепо старији од Дамаска или да је светски позната џамија Омајада само „жалосна и каснија копија“ халепске, боље је да се не препирете. Узалудно ћете изгубити време.

Уским калдрмисаним мостићем пребаченим изнад бездане провалије корачамо према огромној капији с назубљеном кулом. Добро је што сад горе нико не седи. У стара времена из ове пушкарнице просто би могли да ме полију врелим уљем, смолом или да ми једноставно баце камен на главу. Узак мрачан ходник вијуга час на десно, час на лево, затим опет на десно. То је да се непријатељ не би пробио; а ми туристи нека патимо.

За време свог постојања цитадела Алепо је више пута преграђивана, у зависности од функција које је вршила. Син познатог Саладина – ал-Гази изабрао ју је за своју резиденцију. Турци-османи су у њој пре свега видели моћну тврђаву и ојачавали су је како су могли. Међутим, у ново време ова громада је изгубила високи војни смисао и француски колонизатори су је претворили у тамницу. У њеним мрачним тамницама које се налазе дубоко испод земље побијено је много бораца за независност Сирије. Унутрашњи пејзаж тврђаве подсећа на Помпеје

у тренутку трагедије. На томе су се потрудили Татари-Монголи под вођством кана Хулагуа, који су је освојили 1269. године. Земљотрес, који се десио пре век и по довршио је ствар. Без обзира на то до наших дана овде се сачувало неколико врло занимљивих историјских споменика.

Занимљива су турска купатила – амами. Необичан објекат од камена с полукружним куполама у којима су направљени округли отвори. У стара времена ови „илуминатори“ су били застакљени да не би пропушгали пару. Да би се доспело унутра треба се спустити каменим степеништем. У центру простране просторије за парење у старо време су стајали „супови“ – мермерне клупице. Данас их више нема. Али пошто су „турска“ купатила у Сирији популарна и данас може се лако реконструисати тадашња атмосфера. У просторији испред парног купатила се човек који је дошао свлачи, греје се, спрема се за прелазак у само купатило. Узгред буди речено, и под се грејао. Преко пута центра, у купатилу налази се неколико ниша, а температура у свакој од њих се постепено расте. Човек би ушао унутра, легао би на загрејану камену клупу. Паро се, поливао се водом. Они који су желели да се охладе могли су да зароне у један од три базена.

Арапи су преузели парно купатило из Византије. А пре тога су номади за хигијенске потребе користили само хладну проточну воду и никад се нису купали у купатилима и базенима. Овакво прање се изједначавало с купањем у сопственој прљавштини. Али чим су освојили Сирију, где су се први пут сусрели с римским парним купатилима одмах су оценили предности новог начина за скидање прљавштине. А масовно ширење хамама почело је након што је пророк Мухамед лично саветовао парна купатила својим следбеницима. Најстарији од њих спадају у период владавине калифа из династије Омајада (661-750.). У овом периоду калифат се проширио од Пиринеја до Индије. Амами су грађени на целој територије где се успостављала владавина ислама. Било их је на хиљаде. И данас у Алепу ради неколико парних купатила основаних на истим принципима као и овај древни хамам у цитадели. О томе како Сиријци воле да се паре може се судити по пословици која је овде популарна: „Ако је човек учинио много грехова, он мора да сагради парно купатило.“ Топла вода све пере.

Испоставило се да су студенти идеолошки потковани. Иако се први школује за програмера, а други сања о лири песника, обојица се живо занимају за политику. Занимљиво причајући о историји цитаделе они су ме мало-мало „сондирали“ питањима у вези с ратом у Ираку. Да бих расејао све сумње сечем ваздух руком: „Рат који су Американци започели је крвав рат. Москва је за мир на целој земљи.“ Укратко речено, „јенки, гоу хоум!“ Они се осмехују, задовољни су. Крећемо према приземној згради с малим прозорима. То је музеј муслиманске ратне славе. На зидовима су окачени криви јагагани, зарђале сабље, топузине обрасле ексерима. Мали катапултови. Поред њих је брдо ђулади: од исклесаних камених лубеница до мајушних „тениских“ лопти.

Прилазимо каменој стели с приказом двојице брадатих мушкараца у панцирима и с крилима из очигледно доисламског периода. „Џебраил и Мукаил,“ каже Мухамед, „хуманитарац“. Климам главом. „Па како да не,“ кажем, „чуо сам: само што на нашем имена архангела звуче „Гаврило и Михаил“.“ Судаћи по искри која је блеснула у очима песника врло је осетљив на тему религије. У принципу сам знао да се Алепо сматра једним од бедема сунитског фундаментализма. Идеје исламског реваншизма су популарне и у студентској средини, али нисам претпоставио да ћу се очи у очи срести с једним од таквих активиста-агитатора.

Сумње су се учврстиле кад су ми момци предложили да обиђем древну тврђаву-џамију. Од времена је зграда, направљена од великих тесаних кречњачких блокова утонула у земљу. Да би ушли унутра археолози су морали много да се потруде. Судаћи по лопатама и будацима разбацаним унаоколо радови су још увек у току. Класично двориште. Прилично пространа просторија за молитву. Мухамеди су ми показали где им је овде „минбар“ – камена катедра с мердевинама предвиђена за читање Корана и проповеди. Полукружна ниша у зиду с

геометријским орнаментима по ивици – то је „мехраб“. Она указује на Меку. Муслимани се моле окренути на ову страну. Детаљно су ми објаснили шта је „намаз“ и „салат“. Ово друго, узгред речено, није храна, него врста молитве. Успут су се заинтересовали за мој однос према алкохолу. Испоставља се да је то било само испитивање пред битку.

Стазом коју је газило на хиљаде туриста корачамо према величанственом дворцу владара Алепа – ал-Гази. Мора се одати признање сину непобедивог Саладина. Резиденција емира с укусом спаја архитектурну естетику с потребама одбране. Домаћин је био чувен не само као вешт војник, већ и као покровитељ уметности и поезије. Ово се одразило и на његовом величанственом обитавалишту. Тронска сала владара је просто величанствена. Улаз чувају два бакарна лава. Њихове излизане главе расту директно из зида с обе стране улаза. Очигледно, животиње су позване да изазову трепет у непријатељима. Али њихове добродушне њушке се осмехују. Пространа сала је уроњена у мрак. Зидови су покривени декоративним муслиманским орнаментом. Плафон је очигледно из каснијег времена и направљен је у стилу европског барока. „А где је,“ занимам се, „трон владара?“ „Па, види,“ Мухамед показује прстом на столицу испод дедице-чуvara у мантилу и чалми. У дворцу је мноштво најразличитијих тајних степеништа и ходника. Једним од њих се пењемо и излазимо напоље.

Врбовање

„У вријеме Ирода, цара јудејскога, бијаше неки свештеник од реда Авијина, по имену Захарија, и жена његова од кћери Аронових, по имену Јелисавета. А бијаху обоје праведни пред Богом, и живљаху по свима заповијестима и уредбама Господњим беспрекорно. И немаху дјецe, јер Јелисавете бјеше нероткиња, и бијаху обоје већ поодмаклих година,“ сећате се одакле је то? Тачно, овако почиње Јеванђеље по Луки. Даљи догађаји имају директне везе са Спаситељем и његовим пророком – Јованом Претечом.

Једном је Захарија, док је био свештеник, служио у храму. Управо ту му се јавио арханђео Гаврило, који је донео вест о рођењу сина. Али свештеник није поверовао, зато што су и он и жена „били у поодмаклим годинама“. Као казну за маловерје Божји изасланик је лишио Захарију дара говора. Његова уста су се разрешила тек после синовљевог рођења. А његов отац, испунивши се Светим Духом, пророковао је: „Благословен Господ Бог Израилев што походи и избави народ Свој. И ти, дијете, зваћеш се пророк Вишњегa“ (Лк. 1, 68, 76). Новорођеном су по наредби арханђела дали име Јован. Овом човеку је касније предстојало да крсти Исуса.

Стојим испред гробнице оца Јована Претече. Овде, у џамију која је постала позната захваљујући крипти пророка „Џамија Закаријех“ довела су ме двојица Мухамеда. Приљубивши чело за зелено стакло покушавам да разазнам какав је то маузолеј унутра. Камени саркофаг је украшен чипкастим арапским везом и покривен је златом извезеним покривалом. Гробница споља подсећа на умањену копију хришћанског храма. Иста оваква конструкција у Дамаску чува главу Јована Крститеља. По својој конструкцији „Џамија Закаријех“, узград буди речено, као јаје јајету личи на познату џамију Омајада. „Само што је наша старија,“ с ауторитетом додаје Мухамед-компјутераш. Можда је то и тачно. Боље је не упуштати се у вечни спор „шта је старије“. Свеједно ништа разумно из тога неће испасти, само емоције. Гурнувши нос у информатор могу да сазнам само то да је халепска џамија, као и дамаска, подигнута за време калифа Валида Првог.

Истина, главна светиња муслимана Алепа је имала мање среће од дамаске „копије“. Данас је џамија у жалосном стању: брда шута су разбацана по мермерном поду, конусни „шлем“ фонтане за прање је зарђао, стуб са сунчевим сатом се накривио. Све говори о дуготрајној запуштености. А овом објекту се дивио још познати арапски историчар ал-Масуди, аутор тако истакнутих историјских дела као што су „Златни мајдани и налазишта драгуља“ и „Књига савета

и посматрања“. Он је посетио Алепо 921. године и видео је Велику џамију у свој њеној велелепности, о чему је и казивао у својим делима. Али већ два века касније она је скоро потпуно уништена за време пожара. За живота емира Нур ад-Динеуа делимично је обновљена. Само захваљујући томе још увек можемо да видимо велелепни квадратни минарет Велике Џамије с префињеном „луковицом“ на врху.

Завршивши обилазак момци су ми понудили да седнем код „фонтане омивања“ која је пресушла. Стављам руксак на полирани мермерни под и седам поред њих. Испоставља се да је „лесник“ одлучио да настави разговор о исламу започет у цитадели.

„Кажеш да си чуо за пророка Захарију...“

„И не само за Захарију, већ и за Ибрахима (Аврама), Мусу (Мојсија), Ису (Исуса). А у Дамаску сам видео гробницу у којој се чува глава пророка Јахје (Јована Претече).“

„Зашто тада ви, хришћани, признајете све пророке осим Мухамеда, мир њему?“

„Па због тога што се о њему не говори ни у једној од књига Библије. Зато о Иси (Исусу) тамо има неколико стотина пророчанстава.“

Он на тренутак заћути. Искористивши то прелазим у напад:

„Да ли си чуо нешто о Библији?“

„Код нас се ова књига назива „ал Инцил“. Њу је Иси дао Алах, али хришћани су је изгубили. Више нико не зна где се налази „Инцил“. Тако да је ваша Библија неправилна.“

„Откуд то знаш?“

„Тако каже пророк Мухамед!“

„А како је он то могао да зна ако је живео скоро седамсто година после Исе?“

Мухамед „млађи“ не може да се снађе шта да одговори. Тада, одбацивши хваљену исламску силогистику, иде на силу и прелазећи у напад каже: „Постани муслиман!“ „Није него,“ мислим, „баш се загрејао.“ Грозничаво се присећам да ли у Корану постоји место где се мухамеданцима за убиство „неверног“ обећава џана (рај). И истовремено брзином парализоване корњаче почињем да се повлачим према излазу. Али су момци, изгледа, мирољубиво расположени. Ја сам туриста, шта се од мене може очекивати? А још сам и гост. Мухамеданцима чак ни под претњом вечних мука у пламену „џахана“ (пакла) није пошло за руком да ме „врбују“.

А како ли је хришћанима-мешганима? Данас у Сирији влада световна диктатура алавита Башара Асада. Он је формално одвојио религију већине Сиријаца – ислам, од државе и сећам се да је у Хомсу чак свраћао на шољицу чаја у рестораниће „неверних“. Први пут за последњих 1300 година сиријски хришћани се наслађују религиозном слободом. Али, нико не зна да ли ће то потрајати. А ислам је, као што сам имао могућност да се уверим, благо речено експанзивна религија.

Хришћани су у ислам најчешће прелазили у периодима појачаног социјалног и економског јарма, покушавајући да се избаве свог пониженог статуса и да стекну могућност да остваре успех у друштву. Освојивши у VII веку Сирију Арапи су дали својим хришћанским поданицима статус зимија – људи који се налазе под заштитом ислама. Насилних обраћења није било. Напротив, у повељи овереној руком пророка Мухамеда, коју сам видео у манастиру Свете Катарине на Синају директно се каже да „људи књиге“ имају право да уживају слободу вероисповести. Истина, ако се одрекну „илегалне делатности“ и ако плаћају џизију - данак по човеку. Они су тако и чинили. Последице су се врло брзо показале. Захваљујући високом образовном нивоу част зимија је успела да заузме престижан социјални положај у калифату: немуслимани су имали чврсте позиције у трговини и финансијама, практично су остварили монопол на бављење медицином, од њих су се скоро потпуно попуњавали редови ниже и средње карије административног апарата. Арапи су радо користили бивше византијске чиновнике на служби у пореској управи. Кореспонденција се у Сирији све до почетка VIII века

водила на грчком језику. Црквена хијерархија „неверних“ не само да није била уништена, већ су јој дате чак и неке световне функције. На пример, православни и јаковитски свештеници су често добијали право прикупљања прилога, суда над припадницима исте вере, решавања њихових породично-брачних и имовинских питања.

Уједно, живот хришћана под исламском владавином је повезан с читавим низом ограничења, која су проистекла из особености исламског учења. Мноштво цркава, почевши од раскошне саборне цркве Јована Крститеља у Дамаску, конфисковано је и претворено у џамије. О мисионарству међу муслиманима није могло бити ни речи. Оно се кажњавало смртном казном. Хришћани нису могли да служе војску. Мушкарцима-хришћанима је било забрањено да се жене муслиманкама. Али притом су мушкарци-муслимани могли да се жене хришћанкама под условом да њихова деца приме ислам. 750. године на смену верски толерантним Омајадама на власт долази династија Абасида. За време њихове владавине свако мало је долазило до прогона. Многи Христови следбеници су примили мученичку смрт, а 780. године дошло је до погрома црква по целој Сирији. Насиље од стране централне администрације калифата изазвало је 855. године градски устанак у Хомсу. Угушивши побуну калиф је наредио да се униште све цркве у граду, а хришћани истерају. Прогони су довели до масовног преласка зимија у ислам и емиграције значајног дела мелкита (православаца) у Византију. Ипак су то били више изузеци него правило. Иначе је тешко објаснити чињеницу да број хришћана у Сирији под арапском владавином остане прилично значајан све до краја XI века. Односно, до времена крсташких похода. Тек су упад крсташа и антихришћанске репресије, које су они изазвали пореметили етнографски биланс у корист муслимана.

У ново време јачање економског положаја зимија и њихово постепено изједначавање у правима с муслиманима ишло је упоредо са слабљењем моћи Османског царства. Овде је почело продирање западног капитала и многи хришћани су постали имућни пословни људи. Њихове лобистичке могућности су се нагло повећале. 1855. године укинута је данак за хришћане. Тада им је дозвољено да подижу крстове на храмовима, да звоне звонима и да организују литије с иконама и барјацима. Ово је изазвало масовну експлозију исламског фанатизма. По свим сиријским градовима пронела се лавина погрома. У Дамаску је 1860. године убијен значајан део хришћанске заједнице и срушене су све цркве. Зато данас Антиохијска Православна Црква трагичан дан - 10. јул, обележава као дан сећања на хиљаде жртава дамаске сече.

Долазак на власт алабита на челу с лидером социјалистичке партије БААС Хафезом Асадом средином прошлог века мало је ублажио противречности, али није их потпуно укинуо. 1982. године у Хаму је избила исламска побуна против владе, која је угушена с великим напором уз коришћење тенкова и артиљерије. У пролеће 2004. године у арену Дамаск се претворио у кланицу. Тада је све отписано на инострану „Алкаиду“. Међутим, није тајна да у земљи делује радикална исламска опозиција. Захваљујући тешкој економској ситуацији, проповед цихада још увек наилази на одјек код сиромашних слојева становништва и наравно тако „ватреног контингента“ као студенти.

Данас следбеници Христа чине мање од десет процената становништва. Захваљујући јакој емиграцији, расту антизападних и антихришћанских расположења, која су се посебно појачала с почетком рата у Ираку, као и неким „особеностима“ сиријског законодавства и образовног система, број хришћана се и даље смањује. Формално, хришћани и муслимани имају једнака социјално-економска права. Али председник државе по уставу може бити само муслиман. Признају се бракови закључени између муслимана и хришћанке. Међутим, до данас Сиријац-хришћанин не може да ступи у брак са Сиријком-муслиманком. У области образовања такође се може запазити неравноправност. У хришћанским школама ученици обавезно уче исламску културу и историју. Међутим, не каже се ни речи о хришћанству у школским

установама које похађају муслимани. На пример, момци-студенти из универзитета Алепо који су ми показали цитаделу, чак нису ни чули за крсташе.

Литургија верних

Недељно августовско јутро је било сунчано. На јарко плавом сиријском небу нема ни облачка. Значи, у току дана ће бити вруће. Али у овај рани час све одише свежином и хладовином. Праву вредност овог дивног дана могу да оцене само хришћани Алепа. Док сав муслимански део града још спава, Христови следбеници су већ доручковали, свечано су се обукли и иду у храм на недељно богослужење. Свако у свој. Моћна река хришћанства у Халебу се дели на мноштво конфесионалних притока, бујица и потока. Кога све овде нема: православаца, Јермена, грко-католика, монофизита, Асиријаца, маронита, протестаната... Није било довољно храмова за све. Зато се многи моле заједно. Посебно они који себе прибрајају Источним Црквама. У православном храму, на пример, често се могу видети Јермени, а ортодокси могу да сврате да се помоле у јаковитску цркву. Одвојено се држе само „латини“ који броје око једне трећине халепских хришћана и малобројни протестанти...

И ја напуштам свој брлог за пет долара у јефтином кварталу. За данашњу прилику сам сачувао чисте беле панталоне, које нисам облачио од самог почетка путовања и мајицу исте боје с цамијом Омајада. Мислим да се хришћани неће увредити, тим пре што је то бивши византијски храм Јована Крститеља. Хватам жути такси и добацујем возачу: „Мар Елиас“ (храм Светог Илије). Ма како чудно то било, Арапин је одмах све схватио, даје гас. Ево шта значи „донац за претапање“ народа!

Алепо је најхришћанскији град у Сирији. Исусових следбеника овде има око 120 хиљада, односно скоро сваки десети. Као и на целом Блиском истоку хришћани живе компактно: у посебним кварталима, улицама. Половина су Јермени. На почетку двадесетог века управо је јерменски народ донео у Халеб јак хришћански елемент. Ова историја је трагична. Почетком XX века османске власти су на своје јерменске поданике обрушиле невиђени геноцид. Број жртава сече премашио је милион. Читав народ је био приморан да напусти све и да бежи у беживотну Сиријску пустињу. Овде је од глади, болести и недостатка воде умрло још неколико десетина хиљада људи. Алепски чиновник Наим-беј је 1916. године у свом дневнику оставио запис: „Само из Алепа је било двеста хиљада Јермена кренуло према Мескени и Рас ул-Ајну и свега је пет-шест хиљада из ове огромне масе је остало у животу. Новорођенчад су бацана у Еуфрат. Окрутни жандари су жене убијали бајонетима или револверима. Убијени су Јермени који су били прогнани у пустињу – преко 200.000 људи.“ Али крвожедним националистима се чинило да је и то мало. На сто губенатора Алепа је с потписом турског министра унутрашњих послова дошао шифровани телеграм: „Сазнали смо да су нека духовна лица послата у тако сумњива места као што су Сирија и Јерусалим без обзира на то што јерменски клир треба да буде истребљен пре свега. Оваква дозвола представља неопростиву омашку. Место прогонства ових побуњеника је смрт. Препоручијем вам да делујете у складу с овим.“

Влада је захтевала да сви Јермени буду убијени: више нису имали право на живот. Могуће је да би се то и десило да није било помоћи житеља Алепа и других сиријских градова. Без обзира на разлику у вери и опасност да ће бити подвргнути репресијама од Османа, грађани су примили избеглице као своју браћу. У знак захвалности арапском народу под заштитом председника Јерменије Роберта Кочарјана и Католикоса свих Јермена Гарегина II на обали Јереванског језера је 2000. године подигнут је меморијални комплекс. Обраћајући се сиријском народу митрополит Гнел Церецјан, настојатељ јерменске православне заједнице града Дамаска је рекао: „Могућност опстанка јерменске заједнице у пустињи, у градовима и насељима Сирије пре свега је условљена подршком штедрог сиријског народа за време кланице 1915. године.

Северна престоница Сирије – град Алепо – био је централно место кроз које су пролазили каравани босоногих Јермена у пустињу. Да Јермени који су преостали у животу нису нашли уточиште у Сирији тешко се може замислити да би могли преживети. Препорођени јерменски народ високо цени помоћ арапских земаља и никад је неће заборавити.“

Након што је неколико пута прошао на црвено светло и само што није улетео у „лик-ап“ препун бала с памуком таксиста нагло кочи. Не верујем својој срећи. Жив сам! И то после „трке за опстанак“ по кривим улицама Алепа! Јер овде не важи ниједно саобраћајно правило. Чак и саобраћајна милиција у униформи боје песка, с белим „мотоциклистичким“ рукавицама, уместо да регулише реке возила само ствара још већи хаос. Да не бих увредио „муслиманског сабрата“-возача (Коран забрањује), полицајац ће у најгорем случају глумећи љутитост изгрдити делију. Код нас би за сличне несташлуке човек одавно изгубио возачку дозволу. Ако вам је живот мио саветујем вам да арапским градовима идете пешке, то је много сигурније.

Таксиста ме је избацио поред огромног храма од белог камена у стилу модерне. Ова саборна црква Светог Илије је место где служи православни митрополит Алепа Паулус Јазиги. У свему владају геометризам и симетрија. Фронтон урамљен стубовима са стране подупиру две квадратне куле. Оне цркви придају сличност с витешким замком. Велика бела купола. Хватам полирану месингану кваку и гурам масивна врата с изрезбареним двоглавим орлом на врху. Огромна просторија. Кроз разнобројне илуминаторе-витраже допире сунчева светлост. На плафону виси уметнички лустер с милионима сијалица-свећа. На каменим зидовима у строго одређеним нишама смештене су иконе. Литургија се одвија на мелодичном грчком језику. Понекад хор прелази на грлени арапски. Парохијани су – око двеста мушкараца и жена, деца седе на клупицама поређаним у редове, као у католичком храму. Сви носе европску одећу. Само што су старији строже обучени, а тинејџери терају омладинску моду, која је иста и у Бердјанску и овде. Свештеник у заслепљујуће белој одећи протканој златом отвара царске двери и износи Путир. Сви бучно устају. Свештеник у пратњи свите, арапских дечака од седам-осам година, с барјацима и крстовима у рукама обилази цркву.

Служба се завршила, али парохијани се не разилазе. Сви се спуштају у приземну просторију испод храма. „Шта то може да значи?“ у недоумици сам. Испоставља се да ако изађе из цркве, обиђе с леве стране и сиђе широким каменим степеништем спрат испод, човек доспева у пријатан кафић. У опуштеној атмосфери за шољом миришљавог чаја парохијани овде разматрају последње догађаје, деле утиске с недељне службе, остварују пословне контакте. У последње време се ту често чује и руски. У Алепу живи око две хиљаде исељеника из бившег Совјетског Савеза. Дуго година нису имали прилике да учествују у руском православном богослужењу. Међутим, недавно је митрополит Алепски и Искандеронски Павле љубазно дао ову саборну цркву за редовна богослужења на словенском језику.

Понекад с предавањима на тему о руском Православљу у кафеу при храму наступа представник Патријарха Московског и целе Русије при Антиохијском Патријарху архимандрит Александар (Јелисов). Оваквим вечерима, по правилу, не присуствује само сам старешина православне заједнице Алепа – митрополит Павле, већ и радници руског конзулата, који овде постоји око два века. По завршетку руско-турског рата 1768-1774., који се завршио победом Русије потписан је Кучук-Кајнарџијски договор о миру. По њему се Русији дају права најповлашћеније нације на османској тетиторији. Односно у Сирији. По овом тумачењу Русија је први пут добила право да поставља своје конзуле у свим местима у Турској, где се буде сматрало да су потребни, укључујући и Алепо.

Кукуруз

Главно занимање хришћана овде је исто као и осталих Халебљана – трговина. Само што они то раде много вештије и успешније. Уопште, народ је овде предузимљив. Чак и вешти Арапи не могу да издрже конкуренцију. У ово сам имао прилике да се уверим сопственим очима. По завршетку службе парохијанка храма, жена у годинама ступила је у ватрену расправу с трговцем-бедуином о цени за један-једини клип кукуруза. „Светски рат“ је трајао тридесетак минута. Најмање. Напокон је номад, деморалисан моћним нападом дамице, капитулирао. Жена је напустила бојно поље победнички стегавши у својој руци кукуруз. А славни син арапске нације је тужно уздахнувши почео да рачуна губитак који је претрпео.

О економском процвату хришћанске заједнице Халеба може се судити по његовом северном предграђу. Овде у старинским кућама, богато опремљеним у источњачком стилу, с унутрашњим двориштима, базенима и фонтанама, раскошним цвећњацима и баштама с дрвећем лимуна и поморанце живе халепски буржуји. Већина њих су наша сабраћа по вери. Кад поверују у Христа исти ови Арапи се по правилу мењају. Они постају отворенији за светске вредности, образованији и придржавају се напредних погледа. Резултат су представници заједнице који по правилу живе богатије од већине муслимана.

Они углавном раде као лекари, професори, правници и банкарски службеници, баве се трговином навелико. Успех се објашњава и корпоративном солидарношћу, вековима ствараном. Од времена арапског освајања градске заједнице православаца су створиле строгу унутрашњу организацију. На челу је елита коју представљају локални клир, председници корпорација, трговаца и чиновника-хришћана. Осим ретких ексцеса, који су по правили изазвани унијатском активношћу између следбеника Христа и различитих деноминација владају односи поштовања и међусобне помоћи. Чести су мешовити бракови. На највишем нивоу представници свих једанаест струја хришћанства опште на седницама халепског Савета Архиепископа где по речима апостола, чине једну душу и један дух.

Глава 6

У катакомбама кемализма

У Христово време Антиохија је по значају и величини била само иза два града Римског царства – Александрије и самог „вечног“ Рима. Град је основао Селеук, војсковођа Александра Великог. Високе планине и повољан географски положај на месту, где се пресецају трговачки путеви из Европе у Азију привлачили су Персијанце, Египћане, Јевреје, Хиндусе, Арапе. Тако је било још кад су овим уским, крив удавим улицима ходали апостоли Петар и Павле. Шарени мозаик народа, веровања и култура и данас пада у очи.

Бивша престоница римске провинције Сирија данас се налази ван граница земље. Француски колонизатори су тридесетих година прошлог века Турској предали санцак (провинцију) Хатај, у којој су углавном били насељени Арапи. Хатај или Антакја је савремени назив за древну Антиохију. Територијални спор ни данас није регулисан. Зато прелазак преко сиријско-турске границе подсећа на десантно искрцавање у непријатељску позадину. Свуда на планинским литицама су стражарске кућице с аутоматима, бодљикава жица, бетонски бункери обрасли митраљезима и топовима.

Сав овај опрез се, уосталом, показао као бескористан против шверцера. На пет километара од границе наш аутобус кочи међу стенама где никог нема. Није се ваљда покварио? Испоставља се да није. Два бедуина која седе испод дрвета на асурама искачу и притрчавају нам. У рукама имају тешке најлон-кесе црне боје. Возач отвара задња врата. Наочиглед свих ови бодро почињу да убацују терет у кола. Шофер хвата кесе и брзо их смешта испод слободних седишта у задњем реду. Један од њих неочекивано пуца и из њега на асфалт падају боксеви

цигарета „марлборо“, кутије с женским парфемима, спрејови с лаком за косу и још понешто. У Турској ће све ове трице коштати много више. Незаконите бесцаринске испоруке на маршрути Алео-Антакја су изгледа постале уобичајена ствар. Истина, за овакве несташлуке се предвиђа прилична казна – до десет година. Али, чини се да се ова деца пустиње ничим не могу уплашити. Под градом псовки возачи бедуини брзо купе робу која је испала.

„Комадир“ испод косматих обрва буљи у пут, да случајно одатле не искочи војни цип. Напокон је уговор завршен. Крећемо даље. На граници је „све договорено“. Површан преглед и царина већ даје дозволу. У Турској, неколико километара од границе, заврзлама с џаковима се понавља. Само обрнутим редоследом. Планинске серпентине. Кратак застој на месту за претовар. И већ јуримо плодном долином реке Оронт.

„Илегалци“

Несносно ме боли нога због жуљева од папуча – резултат пет стотина километара преваљених „путем апостола“. Поцепане патике су завршиле у корпи за отпатке још у хотелској соби у Хомсу. Тешки ме само то што су и Христови ученици путовали у сандалама. Тако да је за исправност експеримента то чак и боље. Само још кад бих имао где да купим фластер...

„Како си?“ бркати јаничар је одложио у страну недопијену шољу чаја и понудио ми је да седнем на шарене јастуке којима је покривен плетени диван. „Одлично,“ рефлексно одговарам и на следећи позив. Он се осмехује. „Очигледно, није баш тако добро ако сте у апотеци.“ „Тачно,“ уздишем и објашњавам узрок своје посете. Секунд касније испред мене се појављује исто таква шоља с врелим пићем као и испред њега. На тацници се налази кашчица и коцкица рафинираног шећера. Док фармацеут одбраја туце фластера вртим главом. Тесна собица је препуна стаклених стелажа с флашицама, пилулама, таблетама. Двојица пријатеља апотекара настављају да разговарају седећи на тепиху у ћошку и не обраћају на мене никакву пажњу. Испоставља се да је овај диван само за европске госте.

Кад се распитао одакле сам продавца је обузелo неописиво одушевљење: „Совјетски Савез!“, „Лењин!“ и због нечега – „Ајзек Азимов!“ Подсећам га да СССР-а већ одавно нема. Последња информација и посебно то да нисам комуниста га је шокирала. Али одмах се пренуо: „Али Лењин је, наравно, Рус?“ „Да,“ одговарам, „нажалост.“ Он није схватио моју иронију и зове своје пријатеље. Нешто им прича на турском. Ови ми радосно тресу руку: „Маркс!“ „Енгелс!“ „Интернационала!“ „Моји пријатељи су такође комунисти,“ објашњава апотекар. Ето ти га сад, читав илегални кружок делује! Поверивши ми се ови момци су прекршили сопствена правила конспирације. Ради се о томе што је Комунистичка партија у кемалистичкој Турској забрањена.

Они су као неки мирни интелектуалци. Међутим, има и других. Радикални „левичари“ се не баве само тиме што воде под црвеним заставама колоне и скандирају: „Доле фашистичка диктатура!“ Или: „Прекините рат у Ираку!“ Илегална Комунистичка партија Турске (марксистичко-лењинистичка) води прави партизанску борбу против „трулог“ режима, између осталог, и у овим планинско-шумским регијама у источном делу земље. Овим се објашњава обиље стражарница и војних патрола на путевима око Антакје: напади на полицијске станице, убиства војника, чиновника.

„Отац народа“

Пећине и катакомбе које покривају планинску падину на северу Антакје Христови следбеници су ископали у време Римског царства како би се сакрили од прогона паганских власти. Данас у њима нико не живи само због једног разлога – никога нема. А политичка клима

се у принципу мало променила. Хришћана у исламској Турској има свега 0,1% становништва, иако су још почетком XX века бројали најмање 20%. Кемалистички закони су најмирније људе на земљи – хришћане, изједначили с идеолозима црвеног терора који је забрањен. За то треба рећи „хвала“ оцу савремене Турске – Мустафи Кемалу Ататурку.

„Ататурк“ је псеудоним, који у преводу с турског значи „отац народа“. Скулптуре и статуе оснивача турске демократије украшавају све тргове и јавне зграде. Фотографија бркатог човека са шубаром су подједнако популарне код возача аутобуса и таксиста, као и фотографије естрадних звезда. Исти овај профил је искован на турским монетама – лирама. Ова слава је заслужена. За време Првог светског рата храбри генерал Кемал је зауставио продор руске војске на Кавказу. Он је нанео пораз и Енглезима, ставивши самим тим крст на њихове планове да раскомадају Турску.

Али што је главно, Ататурк је извршио реформе које чине темељ савремене турске државе. Заувек су раскрстили с „мрачном османском прошлосту“. Попут Петра Великог он је у бившем Османском царству увео европску одећу. Познати фесови, „симбол неукости, фанатизма и мржње према прогресу“ били су забрањени. Тако да сам добро учинио купивши ово покривало за главу с кићанком у Сирији. Завршивши с фесовима Кемал Ататурк се прихватио ослобађања „поробљених жена Истока“. Чак им је дозвољено да се налазе на палубама бродова који су пресекали Босфор (иако им раније није било дозвољено да изађу из кабина), дозвољено им је такође да се возе трамвајима и железничким вагонима, као и мушкарци. Међутим, све ове слободе се мало тичу хришћана у Турској. Они као што су били, тако су и остали понижена мањина. Само што се сад то не зове „борба против неверника“, него – „заштита световних основа устава“.

Седа „глава“ Православља

Дечачић од десетак година изубијаног носа, у поцепаној поткошуљи, с панталонама заврнутим до колена и прашњавим сандалама хвата мој руксак и бежи колико га ноге носе. За њим се по планинској стази, која води на горе с циком устремљује гомила истих таквих одрпанаца. „Не секирајте се,“ зауставља ме старац продавац сувенира, „они просто желе да вам покажу старе пећине.“ Као да потврђује његове речи, један од „пљачкаша“ одједном се одваја од своје „банде“ и враћа се код мене. Пружа ми „палмину гранчицу мира“ чију улогу и гра гранчица планинског полена. Сви покушаји да извучем од грабљиваца свој пртљаг с тим да га носим сам, завршавају се неуспешно. „Ноу, мистер!“ одбијају и пребацујући мој тешки ранац један другом, трче узбрдо стазицом која кривуда између облутака.

У кречњачким стенама обраслим бодљикавим грмљем ископано је мноштво „рупа“. Код једних је улаз исечен у облику квадрата. Друге су урамљене полукругом. Неке су толико уске да човек у њих може да се угура само улазећи постранце. Први хришћани су се у овом крају спасавали од прогона римских власти. А затим су се у овдашњим пећинама настанили аскете и отшелници. Келије су се често шириле и претварале у цркве. У једној од њих су се чак сачували остаци стубова и фресака избледелих од времена. Кад су у VII веку учестали напади Арапа градитељи су одбили да украшавају фасаде како не би привлачили пажњу незваних гостију. Тако да је при површном прегледу веома тешко досетити се да су тамо, у дубини, скривене цркве, трпезарије, келије, обитавалишта. Неке пећине се налазе директно једне изнад других као „солитер“. У тренуцима опасности људи су с доњих спратова прелазили су на горње и подизали мердевине иза себе.

Како се каже у „Дјелима апостолским“ хришћани су на почетку проповедали Јеванђеље само Јудејцима. Али управо у овим пећинама у предграђу Антиохије први пут су се појавили и први обраћени од Јелина – који су се родили на Кипру и Киренаики чији се „велики број...

обратио Господу“ (Дап. 11, 21). Главна заслуга за то припадала је апостолима Варнави и Павлу (Савлу). Он је после свог прогледавања и обраћања ка Христу напустио Дамаск и на молбу Варнаве је прешао у Антиохију. Управо је на њих као на будуће осниваче Антиохијске Цркве указао Дух Свети, Који је рекао апостолима: „Одвојте Ми Варнаву и Савла на дјело, на које сам их позвао“ (Дап. 13, 2). Они су 37. године односно, још у току прве деценије после Христовог васкрсења основали Цркву у Антиохији. По Светом Писму, управо њени следбеници „најприје бише названи хришћани“ (Дап. 11, 26). Пре тога су се Христови следбеници најчешће називали „ученици“, „браћа“. Ово је било учињено како би се издвојили од опште масе Јудејаца, којих је тада било много у граду.

Апостоли Павле и Варнава Реч Божију нису проповедали само паганима – Грцима, већ и својој браћи – Јеврејима. Неки од новокрштених су почели да тврде да хришћанин наводно може бити само Јудејац. Односно, да би примили Христа незнабошци прво треба да постану Јудејци и да приме обрезање. Испоставило се да је проблем толико озбиљан да је за његово решавање у Антиохију из Јерусалима хитно допутовао ватрени ученик Господа, апостол Петар. Заједно с Павлом он се сматра оснивачем Антиохијске Цркве.

Дечаци ме доводе до храма у којем је проповедао онај коме је Исус рекао: „Ти си Петар и на томе камену сазидаћу Цркву Моју, и врата пакла неће је надвладати; и даћу ти кључеве Царства Небескога“ (Мт. 16, 18). Црква представља пећину у коју може да се смести двадесетак људи. Фасада, која дели простор пећинског храма од спољашњег света представља зид направљен од кречњачких блокова. Саграђена је у деветнаестом веку. У њу води троје гвоздених врата. Изнад њих у камену су исечене чипкасте розете у виду осмобраких зезда и крста украшеног орнаментом. Све је максимално аскетски – како унутра, тако и споља. У стара времена то је била само једна од мноштва пећина чији излази зјапе са стране „Сент Пјер Килисеси“. Тако Турци зову цркву светог Петра. После извесне борбе успео је да убеди присталице обрезања да се одрекну својих заблуда. А и ко би сумњао? Знајући искрену и експлозивну природу апостола Петра лако је замислити како су под сводовима звучали његови разобличавајући говори. Апостол Петар је завршио стварање црквене организације у Антиохији. Његово епископство је трајало читавих седам година.

У Антиохији је 451. године створена Патријаршија. Њен значај за православни свет је био тако велик да је светитељ Василије Велики писао: „Шта је за Васељенску Цркву важније од Антиохије? Она је глава, која у случају здравља исто преноси на цело тело.“ Утицај антиохијског престола се није ширио само на Сирију, Финикију, Палестину, Месопотамију, Киликију, Исаврију, Аравију и Кипар, него и далеко ван граница Римског царства – у Иран, Грузију, делимично у Јерменију. Ако се прелиста црквени календар буквално сваке недеље се слави сећање на неког од антиохијских подвижника. На пример, светитељ Јован Златоуст се родио у Антиохији и био је ту презвитер док није позван на Константинопољску катедру; свештеномученик Игњатије Богоносац је био један од првих Антиохијских патријараха; преподобни Иларион Велики је оснивач монаштва у Палестини и први наставник антиохијских калуђера; преподобни Јован Дамаскин је богослов који је систематизовао хришћанско учење вере, црквени писац, заштитник иконопоштовања.

Од средине VII века Антиохија се налазила под влашћу освајача, Арапа-муслимана који су на све начине угњетавали православце дајући предност монофизитима (јаковитима). Антиохијска Црква је доживела тешко време у периоду владавине крсташа. А у XIII веку Сирију су освојили египатски мемелуци. Антиохија је била скоро потпуно уништена, зато је резиденција патријарха морала бити премештена у Дамаск, где се налази и данас. Триста година касније град су освојили Турци. Данас је у древном центру Источног Православља остало свега око хиљаду хришћана. И овај број се стално смањује. У принципу, у поређењу са Сиријом турским следбеницима Исуса није нимало лако.

Не, хришћанство у Турској није званично забрањено. Уређење које овде влада добило је име по оснивачу Кемалу Ататурку, назива се „кемализам“ и формално претпоставља слободу вероисповести. Али ако је пре сто година само у Истанбулу живело преко сто хиљада грко-православаца, данас их у целој земљи има највише три хиљаде. Грчко православно становништво Турске је на ивици опстанка. То су плодови планске асимилације, коју турска држава врши у односу на националне и религиозне мањине земље. Немуслиманске религиозне организације не могу званично да стичу било какву својину. Оно што имају држава може да им одузме у сваком тренутку. Али зато у овој „световној“ земљи данас има 75 хиљада џамија. И само око седамдесет православних светиња. Затворивши 1971. године теолошку школу „Халки“ турске власти су задале ударац у само срце Православља. Црква је лишена центра теолошке науке и школовања клира. Мисионарска делатност у овој земљи, која има за циљ ступање у Европску заједницу је потпуно забрањена. Ево само неколико чињеница.

У провинцији Риза су због дељења Новог Завета недавно ухапшена двојица младих хришћана. Формални повод – нису имали дозволу родитеља. Испоставља се да је то овде кажњиво, и то кривично. По подацима правобранитељске организације Turkish World Outreach (TWO) предмет се разматра у ерзерумском суду. У случају да се открије кривица прети им затвор. Полиција с времена на време врши претресе мисионара одузимајући им литературу и затварајући курсеве религиозног школовања. Ево још једне сличне појаве: „Тридесет двогодишњи грађанин Турске Јакуп Синдили, који је недавно примио хришћанство, подвргнут је нападу и суровим батинама за ширење Новог Завета. Пао је у кому и налази се у критичном стању.“ У Анкари је затворена хришћанска школа, а седам иностраних радника је било депортовано. Они који верују у Исуса стално добијају вести о подметнутим бомбама. Телевизија и новине често распирују антихришћанска расположења. Положај хришћана у „слободној“ Турској се по мало чему разликује од времена кад су се од прогона крили у планинама у близини Антиохије.

Сутра треба да летим кући. Док седам у аутобус за дуге маршуте аутобуска станица Антакија испраћа ме оркестром. Данас су по целој Турској испраћаји, младићи иду у војску. Ова земља је савезник САД-а у рату у Ираку. Тако да ће можда неко од ових коврцавих момака морати да служи у „жаришту“. Жене и мајке ридају наглас. Другови-пријатељи који су остали у цивили на регруте гледају као на јунаке. Родитељи храбре тужне. Неки, ставивши једни другима руке на раме и направивши прстен играју, крећући се у круг. У средини кола бркати старац са фесом свирепо удара у бубањ, а дечачић од десетак година из фруле издувава продорне звуке. Ратоборан, првобитан приказ. Вероватно су исто тако некад испраћали регруте у рат с Русијом.

У наше дане, осим Ирака, турска војска има довољно проблема и у земљи. Недавно је средоземна одмаралишта у Турској потресла серија експлозија. Одговорност су преузели курдски сепаратисти. У провинцији Хатај, чији је административни центар Антакија (Антиохија) има прилично много Курда. Овде почиње граница непостојеће државе Курдистан ради чијег стварања су сепаратисти Оцалана пролили много и своје и туђе крви. Сад руководиоца сепаратиста седи у затвору на доживотној робији. Али његови саборци нипошто немају намеру да предају оружје. Главни циљ турског присуства у северном Ираку се и састоји управо у томе да се не дозволи стварање курдске државе. Њој ће одмах пожелети да се придружи неколико милиона турских Курда. Тада ће распад земље постати неизбежан. И тако испада да иако је после Првог светског рата овом народу светска заједница обећала сопствену домовину ипак 25 милиона Курда живи на земљи својих предака, а подељени су између Турске, Ирака, Ирана и Сирије.

Почетком двадесетог века у Турској су Курде клали заједно с хришћанима и Јерменима. Режим Садама Хусеина их је тровао гасом. За време рата у заливу председник Џорџ Буш је позвао ирачке Курде да се побуне против „багдадског тиранина“. Кад су се побунили надајући

се независности, Бела кућа их се одрекла и разгромила их је Садамова војска. Подсетимо да је Курд био и неustraшиви Салах ад-Дин – победник крсташа. А данас су овом народу одузета чак и основна права – да говоре на матерњем језику и да оснивају своја културна друштва. „Лонац за претапање“ који је Ататурк закувао и даље кипи.

Епилог

Пробудивши се сунчаног јутра у соби у Антакји прво сам укључио телевизор. Телевизијски канал CNN је преносио репортажу о томе како су „шахидске камиказе“ минирале одједном два авиона Ту-154 код Туле и Ростова. За четири сата мој лајнер треба да се одвоји од земље и да полети према Русији... Религиозни екстремизам данас не признаје границе. Зато повратак кући више не улива осећај сигурности. Кад би се свет поделио на два смртно непријатељска табора – ислам и хришћанство, ни Русија не би могла да остане по страни од ове фаталне борбе. Решавање проблема по типу Њујорка или Ирака не нуди човечанству ништа осим погибељи. И многи, не само на Истоку, већ и на Западу, дају предност самоубилачком пугу. А излаз постоји. Прошавши путем апостола од Дамаска до Антиохије могу да кажем потпуно сигурно – на земљи постоји место где се две светске религије одлично слажу. То је земља за коју је неко тачно рекао: „Сваки човек има две домовине и једна од њих је Сирија.“ Очигледно, зато је почела неиздрживо да ми недостаје и пре него што сам се вратио у Москву. Тајна сиријског „магнетизма“ је једноставна. Житељи ове земље су читали Библију и Коран мало пажљивије од других. Зато су схватили да древне књиге уче једном истом – љубави према Богу и ближњем. А ако је тако, нема разлога за непријатељство. Још увек не верујете? Дођите – лично се уверите...